

TIJDING 1986-2

Roniek van de heemkundering

Het Zuidkwartier

Tijding
1986-2

Uitgave van de
heemkundekring
Het Zuidkwartier

Augustus 1986

Tijding 1986 - 2

Inhoudsopgave

Blz.

Doelstelling van de Heemkundekring "Het Zuidkwartier".	3
Samenstelling Bestuur.	4
Ons Zuidkwartier, Jan van Antwerpen.	5
Een Praotje over 't Vaareke! en de Huisslacting. A. Hugens-Verbrugge.	10
Spreekwoorden in verband met het varken, A. Hugens-Verbrugge.	23
De 't Vaarreke aon z'n stertje kwam. A. Hugens-Verbrugge.	26
De laatste windmolen van Ossendrecht. S. de Vos - Musters.	29
Twee Oude Knarren, A.A. Ots.	30
Kerkperikelen te Woensdrecht. A. Pijnen	32
Aanvulling op 't versje: "Zeg, wittet nog", A. Hugens-Verbrugge.	54
Info over de werkgroepen.	55

Kopij voor de "Tijding" 1986 - 3 gaarne vóór 1 oktober 1986 inleveren op het adres:

L. Timmermans, Duinstraat 36, 4631 KV Hoogerheide.

Nadruk of overname uit "Tijding" of gedelten daarvan in welke vorm dan ook, is zonder schriftelijke toestemming van het bestuur en schrijvers der artikelen verboden.

Het Zuidkwartier aanvaardt geen enkele verantwoording aangaande de stijl en juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

DOELSTELLING VAN DE HEEMKUNDIGE KRING "HET ZUIDKWARTIER"

opgericht 27 maart 1977.

De Heemkundekring "Het Zuidkwartier" is een vereniging zonder winstgevende- of politieke oogmerken. Ze neemt ten opzichte van alle instanties een neutrale houding aan.

Haar werkterrein omvat het grondgebied der Zuidwesthoekgemeenten.

Zij stelt zich, met inachtneming van het bovenstaande, ten doel :

1. Het bevorderen van belangstelling op heemkundig gebied voor de omgeving, door het geven van voorlichting, het organiseren van lezingen, kursussen, ekskursies, tentoonstellingen en andere evenementen.
2. Het beoefenen en ter kennis brengen van de regionale geschiedenis, genealogie, antroponymie, topografie, toponymie, geologie, bodemkunde, waterhuishoudkunde en geomorfologie.
3. Het vastleggen van dialecten, al dan niet overgeleverde verhalen, rijmen, uitdrukkingen enz.
4. Het stimuleren tot het in stand houden van oude gebruiken, ambachten en folkloristische activiteiten.
5. Het ijveren voor het behoud van waardevolle landschappen en bouwwerken en cultuur-historische- en heemkundige waardevolle zaken.
6. Het uitgeven van een periodiek aan haar leden en andere voorkomende publikaties.
7. Alles te doen of te bevorderen wat in een heemkundig kader te plaatsen valt.

Nieuwe leden kunnen zich voor 1986 opgeven d.m.v. storting van de jaarcontributie ad. f. 25,- t.n.v. Penningmeester "Het Zuidkwartier" bij de Rabobank te Ossendrecht, nr. 14.05.21.437, gironummer van de bank : 1107397.

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij : Mej. Bastiaanse, sekretaresse interne zaken.
Tulpstraat 11, Putte (N.Br.)
Tel.: 01645-2794 (Na 18.00 u.)

SAMENSTELLING BESTUUR HEEMKUNDEKRING "HET ZUIDKWARTIER"

<u>Dhr. L. Timmermans,</u> Duinstraat 36, 4631 KV Hoogerheide. Tel. 01646-2546	Voorzitter
<u>Dhr. L.F. v.d. Bergh,</u> Aviollandalaan 29, 4631 RP Hoogerheide. tel. 01646-3339	Vice Voorzitter
<u>Mej. M. Bastiaanse,</u> Tulpstraat 11, 4645 CS Putte. tel. 01645-2794	Secretaresse interne zaken
<u>Dhr. G.C.J. Roovers,</u> Huygensstraat 35, 4631 GK Hoogerheide. tel. 01646-3657	Secretaris externe zaken
<u>Dhr. A. Mattheussens,</u> Aanwas 27, 4641 JE Ossendrecht. tel. 01647-2662	Penningmeester
<u>Mevr. J.C.V. de Greef-Verhees,</u> Aanwas 47, 4641 JG Ossendrecht.	Bestuurslid
<u>Dhr. J. van Loon,</u> Kon. Wilhelminastraat 22, 4641 GS Ossendrecht. tel. 01647-2782	Bestuurslid
<u>Dhr. A.A.J. Suykerbuyk,</u> Bergestraat 21, 4635 RD Huybergen. tel. 01644-2391.	Bestuurslid
<u>Mevr. M. Beens- van Beeck,</u> Koppelstraat 3, 4645 RD PUTTE tel. 01645-2581.	Bestuurslid

Losse nummers van "Tijding" zijn verkrijgbaar voor de prijs van f 6,--
per stuk bij de
Heer A. van Pul, Duinstraat 40, 4631 KV Hoogerheide,
tel. 01646 - 3423.

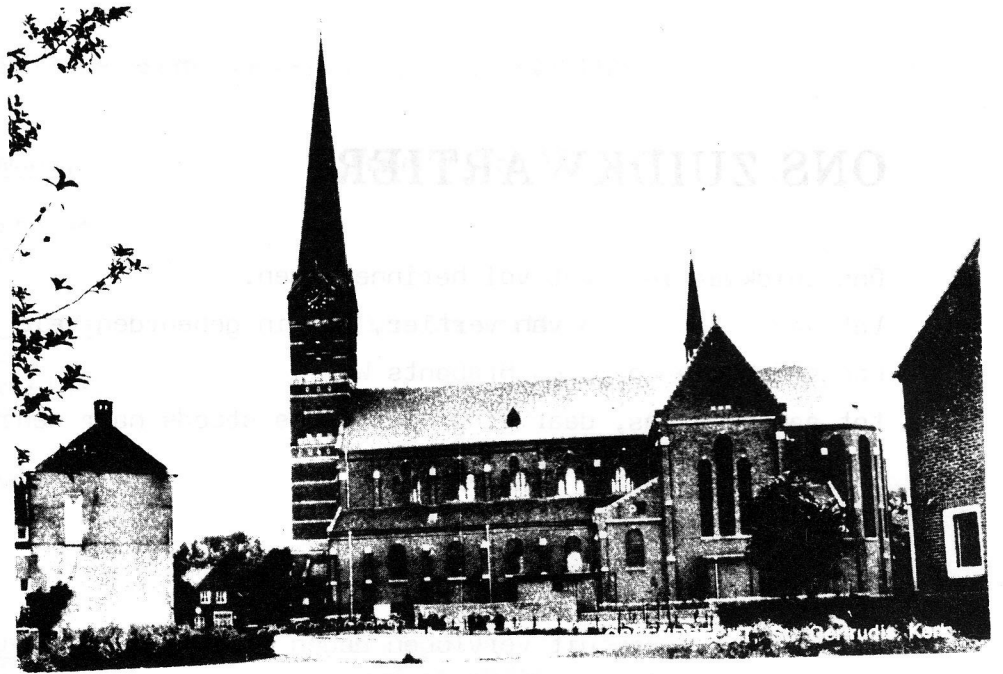
ONS ZUIDKWARTIER

Ons Zuidkwartier, vat vol herinneringen.
 Vat van verdriet en van vertier, daarin gebeurden vele dingen.
 Langs Schelde en langs Brabants Wal
 tot aan de grens, daar ging niet alles steeds naar wens,
 daar is sinds eeuwen gestreden,
 liefgehad, geleden en gebeden!

Hildernisse, dorp uit vervlogen dagen met
 welstand, aan de zee ontrukkt, beleefde gij schone dagen.
 Maar zelfs in Uw allerbeste tijd liet die zee U niet met rust en
 bleef steeds aan U knagen.
 In 1570 gaaft gij de geest, alsof gij er
 nimmer zijt geweest, toch blijven wij van U gewagen.

Zuidgeest, land van boeren, heide en wildernissen,
 gebrandschat, uitgeschud en vertreden.
 Hoeveel hebt gij door legers en watersnood
 d'eeuwen door steeds maar opnieuw geleden.
 Maar niets kon U doen verdwijnen.
 Landschappelijk zijt ge een parel, hier, in ons Zuidkwartier.

We trekken over de wegels naar "Cortevenne",
 langs heuvel, struweel en stille lanen naar
 de "Buijtenbergse Baane".
 Weer langs de wal lag in een ver verleden
 het product dat U de "Naeme" heeft gegeven.
 Den "torff" en "darinck delven" zij
 immers verwoorden toch hetzelfde.

Naar Woensdrecht nu gezwind een ander Kwartierskind.
Hoog op de heuvel ziet het over
polder en water uit, waar de vijand is gebleven,
die het zijn roem en welstand heeft ontnomen,
en er niets voor teruggegeven!
Kasteel en kerk zijn vergaan, maar Woensdrecht,
hoe klein nu en getempeest, ademt nog steeds
die ondefiniëerbare geest der eeuwen.

De IJsberg op naar het jonge Hoogerheide,
't land van Hermanszoon en Van der Dilt,
eertijds "Die Hoeghe Heyde". Het was een gehucht
maar wel geducht, omdat het later zich zo snel uitbreidde.
En al gaat iets niet altijd zo,
het kan toch "verkeren", zei Bredero!

Weer langs de "Wal" ontwaren we "Calfenne".
Eertijds een zelfstandige "Heerlijkheid" met Ossendrecht
geheel om zich "henne".
Misschien wat vergeten, niet meer geweten, door
de tijd was "Calfenne" toch een eigenheid.
En op de scheiding van 't hoge en lage land,
voor diegene die het nog niet weet,
de twee schoonste hoeven van de streek.

De bocht door naar 't aloude Ossendrecht.
Naar Aanwas, Hondseind, Hageland,
bekende toponiemen.
Waarschijnlijk 't oudste dorp van het Kwartier,
genoemd al in de twaalfde eeuw.
Maar ook hier opgang en vergankelijkheid
van vertier, verwoesting, jammeren en "schreeuwen".
Nu leunt het vredig tegen Brabants Wal,
Omgeven door polders, bossen, heide, vennen en
wacht wat het de tijd nog brengen zal.

We vervolgen onze lange tocht over de langste
bosweg in de streek de "schone Putse Baene".
Over de Putse Duin met overal mooie lanen.
Het verleden spreekt een andere taal van vernieling en verguizing.
In 1583 is door oorlog 't oude "Put" vergaan, niets
bleef er over, geen kerk, geen hoeve, ja zelfs geen huizing!
Het nieuwe Putte, het drukke dorp met veel
passanten. De "wachter" van grens en Zuidkwartier
loopt lange niet ten achter!

Wij trekken nu door bos en hei over
"De Zwarte Berg" en langs "Sustermere"
om uiteindelijk te belanden in het oude
dorp der Wilhelmiëten Heren.
Huijbergen, geschiedenis allerwege, want in
de alleroudste geschriften komt men al
grensgeschillen tegen.
Eertijds een dorp met twee Heren, namelijk Bergen
en Tongerlo die elkaar steeds het lesje wilden leren.
Nu de grenzen zijn verschoven, de gemoederen zijn
bedwaard, is leven in Huijbergen, ja heus, de moeite waard.

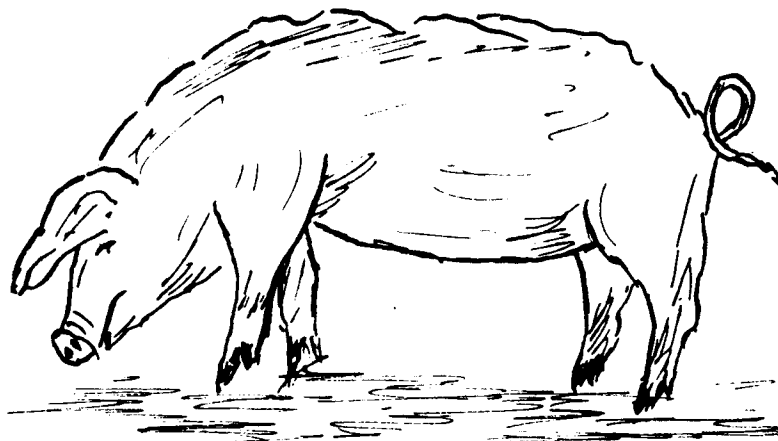
Zo trokken we door ons Zuidkwartier, door
heden en verleden.
We keken rond naar alle kant in 't mooie
landje van de "waterkant".
Ontelbare geschreven, ongeschreven, geweten en niet geweten
gebeurtenissen trokken daarbij aan het geestesoog voorbij.
Rampen en voorspoed, allebei!
En lezer, al was misschien niet alles naar Uw tand,
één ding is zeker: we leven in een van de mooiste
delen van het land!

Hoogerheide, februari 1986.

Jan van Antwerpen.

Een Praotje over 't Vaareke !en de Huisslaching.

Het varken hoort tot de alleseters, maar

..... wij eten ook alles van 't varken!

November Slachtmaand!

Wie denkt daar nu nog aan? Onze ouders en zeker onze voorouders zouden 't zich nog maar al te goed herinneren. Immers, in 't begin van de 20e eeuw waren 't nog maar magere tijden voor "den burger en de buitenlui". Ze kenden nog helemaal niet de overvloed van tegenwoordig.

En de mensen zagen uit naar de dag, dat er weer een varken geslacht kon worden. 't Spek en de hammen van 't vorige waren op, evenals de worsten en alle vlees. De beenhouwer kwam wel eens aan de deur om een bestelling op te nemen, maar dat was voor veel arbeiders toch te duur.

Nu kwam de winter weer aan..... Er moest gezorgd worden voor een flinke mondivorraad:

de aardappelen lagen opgeslagen in de "erpelbakken" in de kelder of waren buiten "ingekuuld", goed toegedekt met stro, zand en "spelle" (naalden van de fijne den),

de "keulse potten" stonden in de kelder tot de rand gevuld met gezouten "breekboontjes", snijbonen of zuurkool;

in de stal of schuur hingen de rode en witte kolen aan een balk, buiten lagen de winterpeeën ingekuuld.

En moest er dan ook niet gezorgd worden om de vleespot en de spekpan te vullen?....

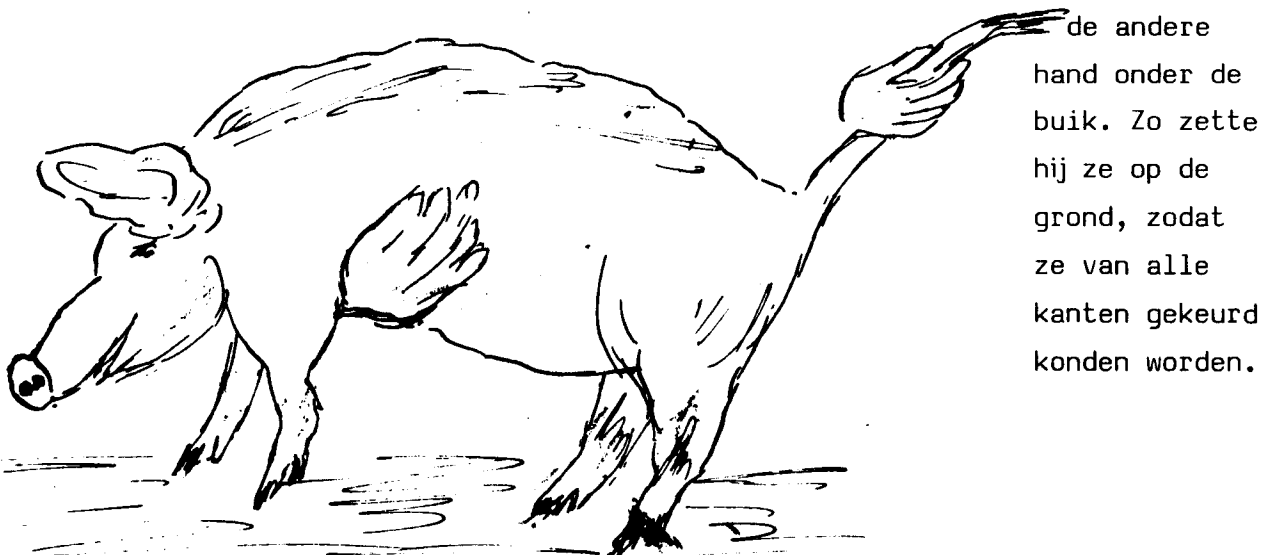
Dus werden in januari of februari één of twee varkens "opgezet", al naar gelang de dikte van de portemonnaie of de grootte van het gezin. Het eten voor die dieren zou er wel komen.

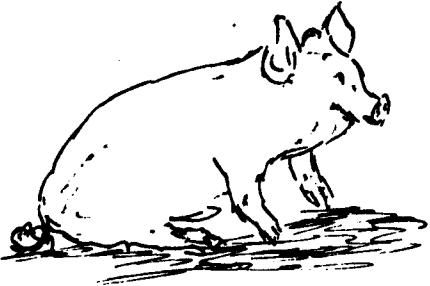
Iedereen had wel een stukje grond of huurde een lapje, om er wat (zand)aardappelen en rogge te verbouwen: het voornaamste voer voor de dieren. De rogge werd gemalen in de plaatselijke (Ossendrechtse) molen van Frans de Vos (stond tot 1946 ongeveer op de plaats, waar nu de St. Janschool staat) of later op de maalderij van Louis Jansen (Louis den mulder; tot 1966 aan de Burg. Voetenstraat, hoek Kassteelstraat).

Als men dus de biggen wilde "opzetten" werd "den veemarsjant" (de veehandelaar) gewaarschuwd en op afgesproken tijd kwam hij dan met z'n wagen biggen de "werf" ('t erf) opgereden en konden ze gaan uitkiezen.

De handelaar pakte met de ene hand de biggen bij de staart en met

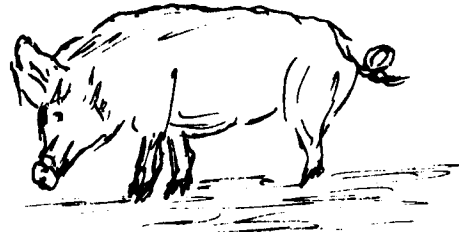
En na heel wat heen en weer gepraat en gezeur over 't "afbieden" werd tot de koop over gegaan en werden ze in 't varkenskot "gestouwd" (geduwd).

't Varkenshok (kot) was een gemetselde ruimte in de stal met een deurtje in de buitenmuur, dikwijls uitkomend in de "varkensbocht", of ook genoemd "den mies-bocht" (mest-bocht).

De mest uit het kot werd

met een riek naar buiten in de varkensbocht getrokken, en bleef daar liggen tot er genoeg lag.

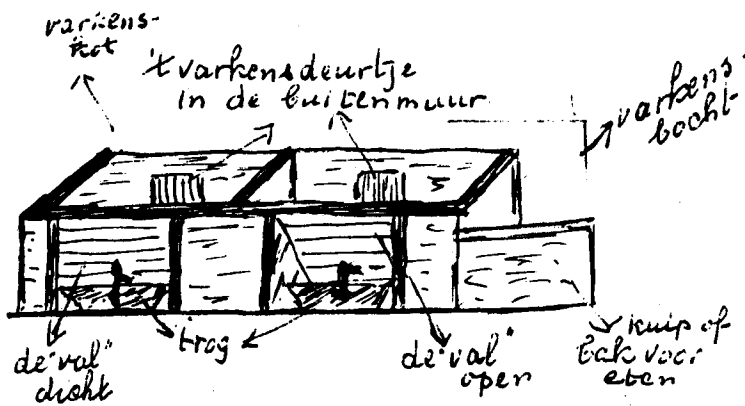
Dan werd het weer naar de grote "mies-put" verderop gebracht, waar het bleef liggen tot het

naar het land werd gebracht.

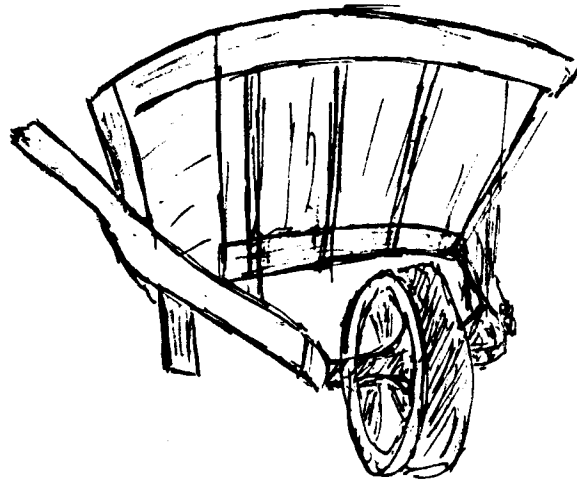
Dit gebeurde bij de grote boer met de mestkar.

Wie maar een klein stuk grond had bracht het met de kruiwagen weg.

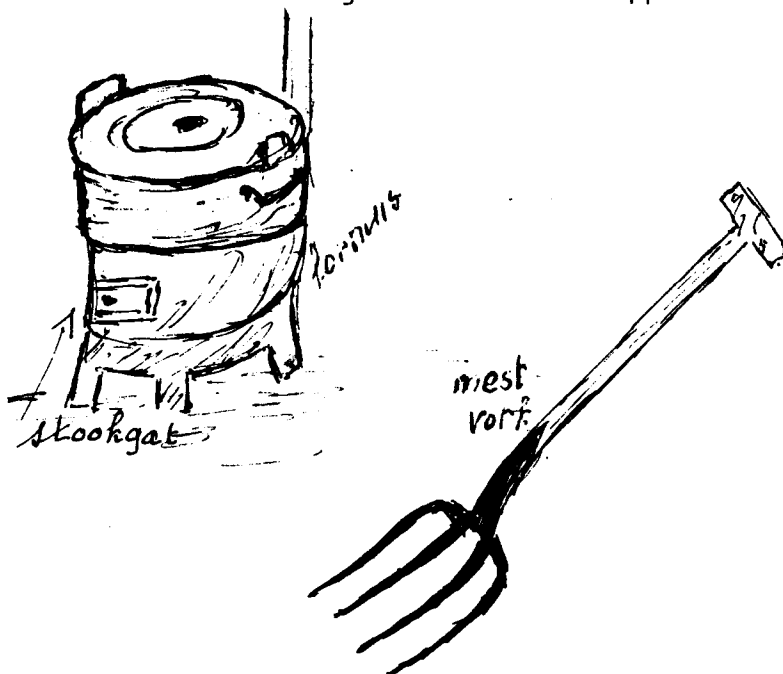
Op het land werd de mest op hoopjes

gegoid en later ging men dan het "mies breken", d.w.z. met de mestvork (de mies-vörk) werd de mest dan over het land uitgestrooid.

Binnen, naast het varkenskot, stond een gemetselde bak of kuip, waarin de in het fornuis gekookte zandaardappelen werden gedaan en met

een flinke houten knots, "den erpelstoemper", fijn gestampt.

Een paar keer per week werd zo'n partij aardappelen in 't fornuis gekookt. Dat was een karweitje voor één van de kinderen, die waren er echt

niet "scheutzig" op (deden het helemaal niet graag). Immers, je moest de hele tijd bij 't vuur blijven zitten op je knieën of op een laag kistje en telkens wat droge "vlimmen" (takjes met dennennaalden) en dunne stekjes hout op het vuur gooien.

De varkens werden gewoonlijk gevoerd door de vrouw. Aan de voorzijde van het kot was de "varkenstrog", (de varkensbak), een gemetselde bak. Die trog kon met een grendel aan de "val" (een houten, draaibaar schot) afgesloten worden, wanneer het voedsel werd opgeschept.

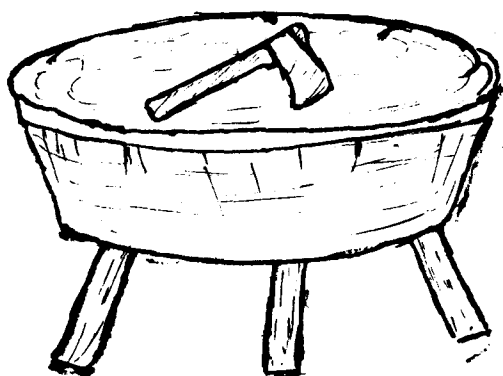

En nu verder over het slachten.

Wanneer de tijd gekomen was, werd de slachter besproken, vaak iemand die in de winter minder werk had en zo een duitje wilde bijverdienen. Dikwijls was 't een schoenmaker, een schilder. een klein staminee-baasje e.d. Maar ze hadden 't slachten wel goed onder de knie. Daags vóór de slachter kwam, werd alles in gereedheid gebracht:

de "vleesblok" werd te voorschijn gehaald en extra schoon geschuurd; zo ook de grote ijzeren pot om 't bloed op te vangen; oude lakens gezocht om 't spek en de hammen in de kelder op te leggen, enz.

't Leek wel of er een "hoog-dag" ging komen.

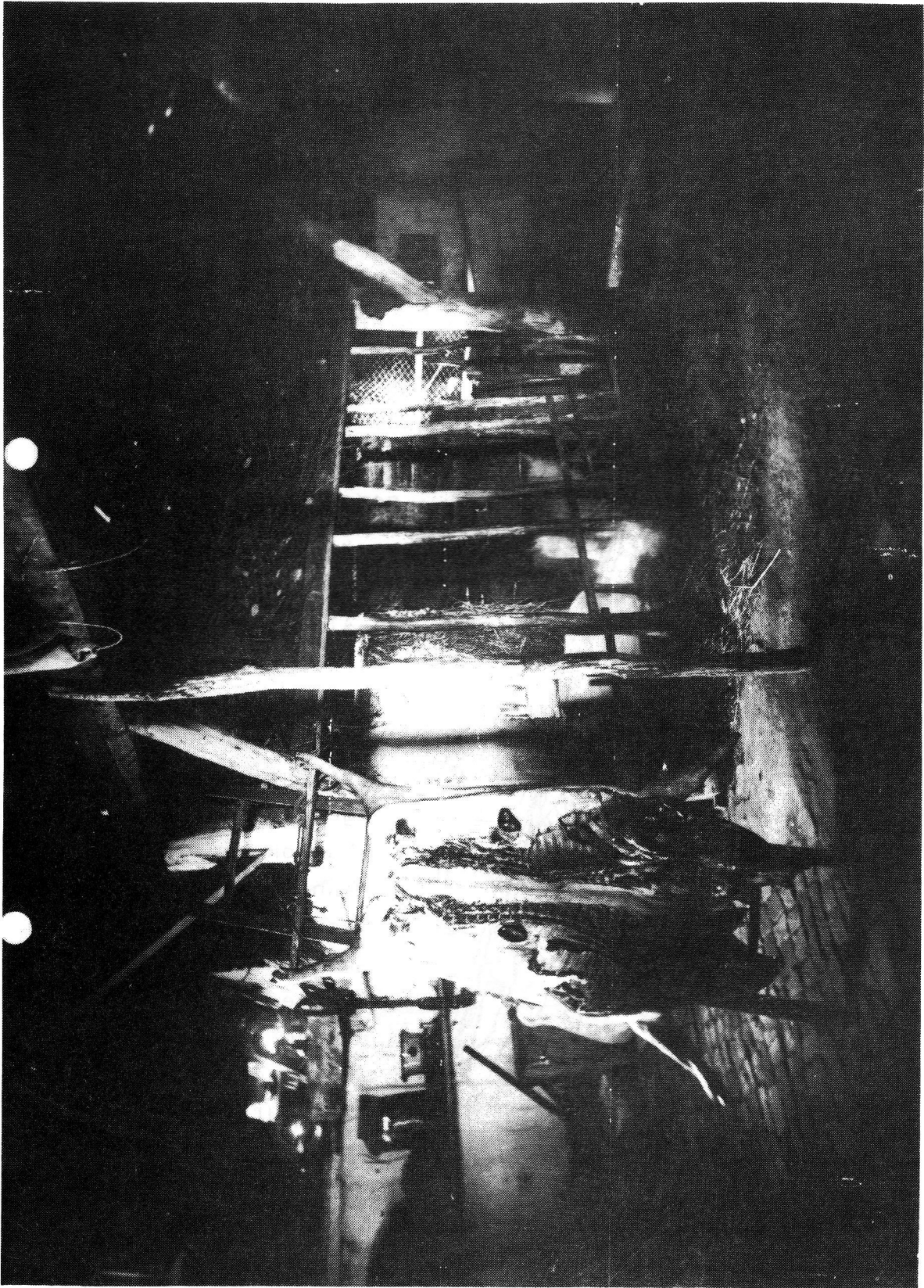

's Morgens, half zes, zes uur begon 't spektakel. Gereed lag 't stro, waarop 't varken zou geslacht worden en ook de pot voor 't bloed met de roerstick en .. ook 'n kruik jenever met een borreltje.

De slachter werd beschouwd als een zeer welkome gast en verdiende heus wel een opwarmertje in 't dikwijls koude weer!!!!

Het varken kreeg in 't kot een stevig touw rond de poten en werd met man en macht naar buiten getrokken en geduwd tot op 't stro. De poten werden er onderuit getrokken, zodat het kwam te liggen en dan werd het "slachtoffer" door de slachter letterlijk "gekeeld". In de koekepan werd 't bloed opgevangen, vlug overgegoten in de grote ijzeren pot en geroerd, nadat er eerst nog 'n paar grote handen zout ingestrooid waren. Dit opdat het niet zou stollen of klonteren.

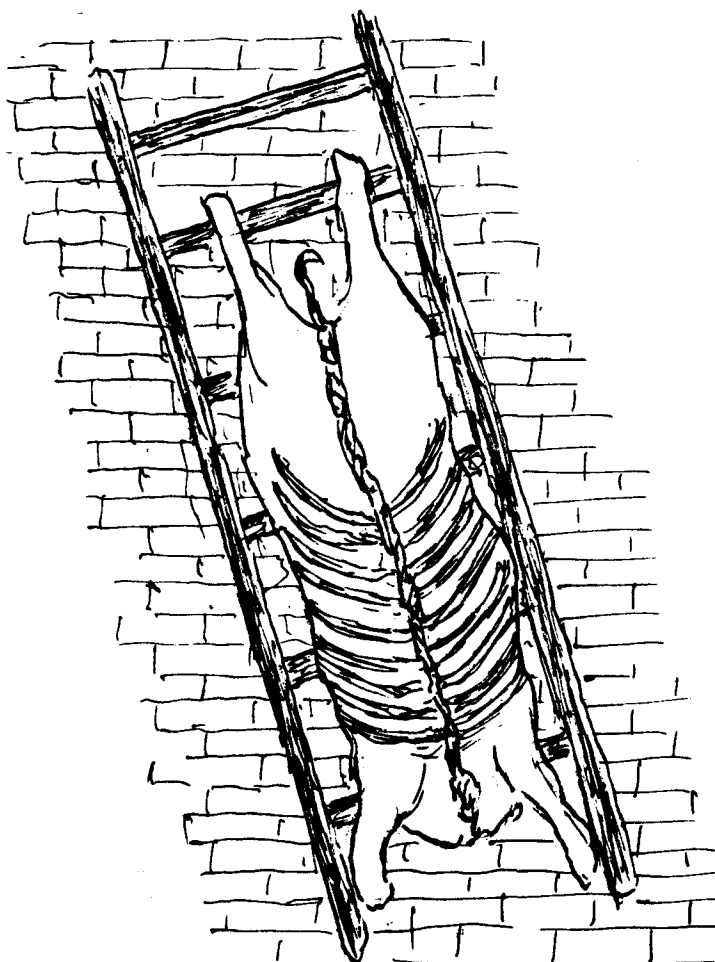
Om 't varken goed te doen uitbloeden, pompte de slachter eens heel goed met de voorpoten! Al gauw werd de pot dan

naar de kelder gebracht ter afkoeling. 's Avonds werden er de "bullingen" (bloedworsten) van gemaakt.

Dan ging de slachter het haar uittrekken. Ook dat bracht hem nog een paar centjes op bij de borstelmaker. Hierna werd 't varken gebrand om de laatste haren weg te krijgen en dan gescharbd.

En nu begon hij met 't snijden van de zijden spek, de hammen en vleeslagen en 't openleggen van heel het binnenste. Grote stukken werden in de kelder gebracht waar alles kon verstijven. Daar lag 't heel "properkens" op de oude lakens. Soms werd 't dode varken niet rechtstreeks ver-

deeld, maar aan de buikzijde van kop tot staart open gesneden en zo op een lange ladder gebonden en tegen de muur gezet om te verstijven. Als al die karweitjes gedaan waren, kon de slachter, na 't verwarmende borreltje, naar het volgende "slachtoffer"! Nu kon men in huis aan 't werk beginnen: darmen spoelen en schoonmaken, vlees sorteren, enz. Tegen de avond kwam de slachter weer om "'t varken aan de kant te doen" (af te werken), 't spek

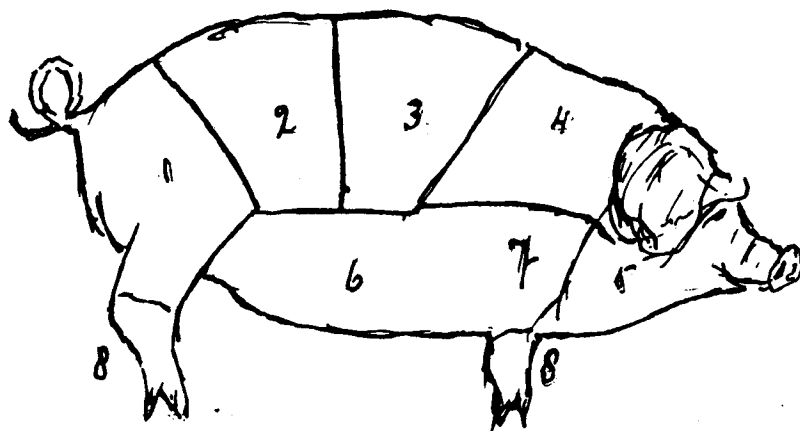
in gelijke lapjes snijden, evenals de hammen, de bloed-, braad- en loosworsten maken. In de loosworsten werden ook

de longen verwerkt. Die moesten ook altijd 't eerst opgegeten worden, omdat ze niet lang "goed bleven". 't Was geen eerste-kwaliteits-artikel!

Alles bij elkaar was 't een heel karwei om 't op tijd klaar te krijgen. Maar 't lukte. Laat in de avond lagen 't spek, de hammen, de "ribbokes", de "knorrekes" en wat dies meer zij in de kuip in de kelder, goed ingepegeld. De worsten hingen aan de zolder om te drogen. Dikwijls hing men er nog een Brabants bont gordijntje of "valleke" voor, om 't een beetje uit 't zicht te houden. En volle schalen met vlees stonden klaar om de volgende dag geweekt te worden.

Er was nu weer voor maanden vlees op de plank en "den diere slaoger" (de dure slager) moest voorlopig niet meer aan de deur komen.

Heel die slachterij was één groot spannend gebeuren. Maar laten we hierbij nu niet langer stilstaan en eens gaan kijken, wat dat varken ons aan heerlijke gerechten opleverde.

De buitenlaag leverde het spek. Bij het bakken kwam er veel vet vrij. Dat werd bewaard in het "vetpanneke" en gebruikt bij 't klaarmaken van de groente of om de boterhammen te smeren. Op roggebrood was 't heerlijk!

Delen 1 en 7 leverden de hammen.

Delen 2, 3 en 4 leverden de "karmenaaje" (karbonaden). Dat de b hier uitgesproken wordt als 'n m komt wel meer voor. Wij spreken in ons dialect nooit van hebben, maar van "emmen". B.v. "W'emme - n - et goet tegeworrig" (we hebben het goed tegenwoordig) en: "'k-emme - kik - da - nie -gedaan" (ik heb dat niet gedaan).

Van 'n deel van no. 5 werd "aksel" (zult) gemaakt, met de afval van oren en staart. Maar de eigenlijke oren en de staart gingen de spekkuij in.

Deel 5 leverde ook 't "keelstuk" of 't "kinnebakkes", minder kwaliteit spek en dit werd ook ingepekel.

Deel 6 leverde het "bökspek" (buikspek). Gekookt en met mosterd op smaak gebracht was 't 'n echte lekkernij.

Vroeger vaak "zondagse kost"!

Nummer 7 en 8, de poten. Heerlijk in de snert.

Op de tekening is natuurlijk niet alles te zien.

Eerstens "de daarreme" (darmen) nodig voor de worsten, de dikke darmen voor de bloedworst en de dunne voor de braadworst.

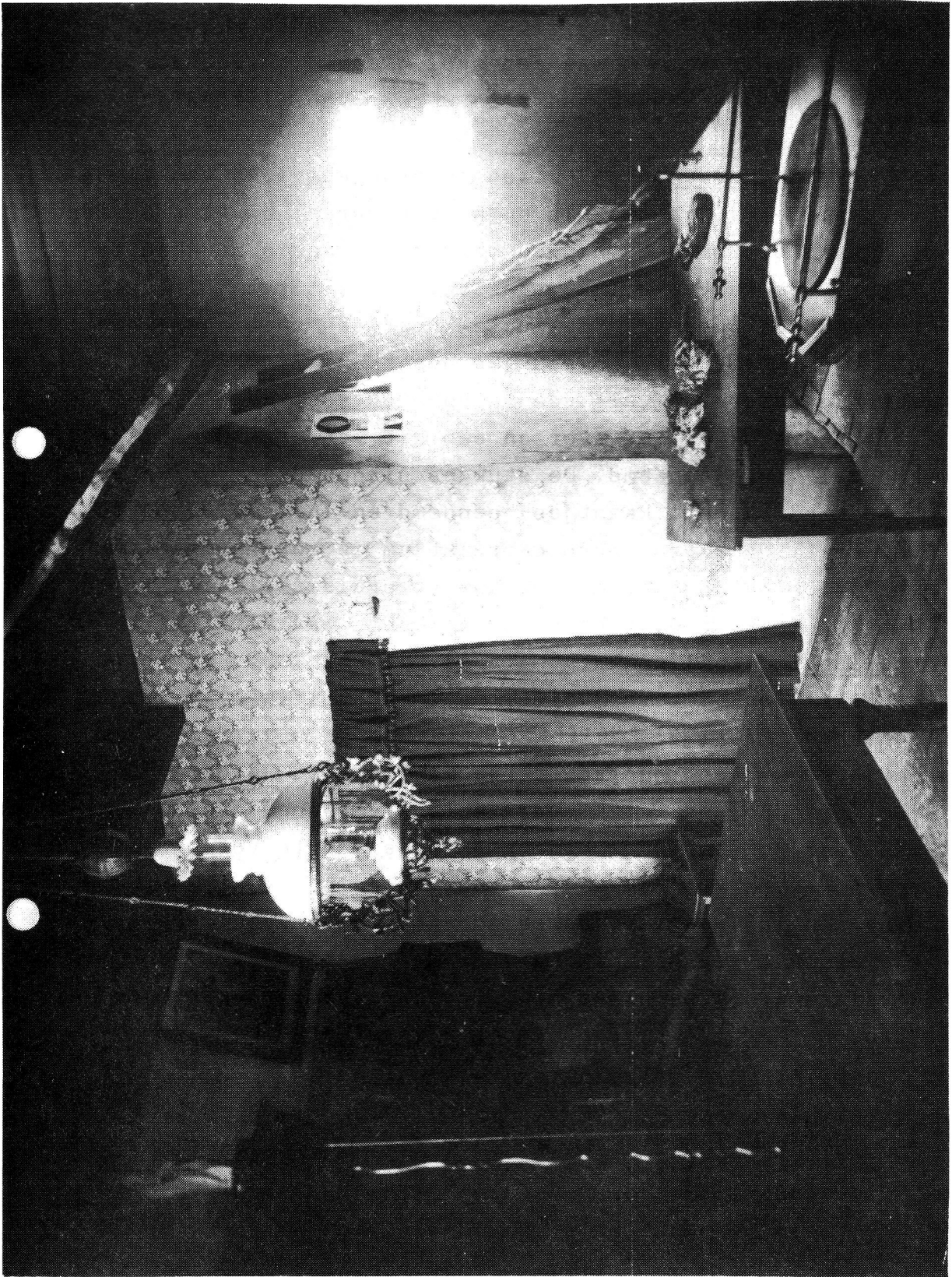
Ook de "leeverd" (lever) en "de nierkes" (niertjes) werden geconsumeerd.

De "ruggestremg" (de ruggegraat) leverde de "knorrekes".

Met de "ribbekes" (ribben) lekker voor 'n zondags "vaarrekespotje".

Ook ontbrak niet "Grötvaoders hoempke". Dat was 't stuk vet spek bij de staart, niet geliefd door de kinderen, té vet! Dat kon vader of grootvader wel verwerken, die waren zo vies niet uitgevallen.

Bij de borst zat nog een stuk vlees met nogal veel vet er door. Dat was "de vefd'am" (vijfde ham). Deze werd ook ge-

zouten en later gedroogd en bij de boterham gegeten. Zelfs de "assies" (de hersenen) werden niet weggegooid, maar gebraden. Nee, ook niets voor de meeste kinderen (de viesneuzen!). 't Was een heel gepruts om ze voor 't koken schoon te maken van alle wirwar van vliezen en vliesjes.

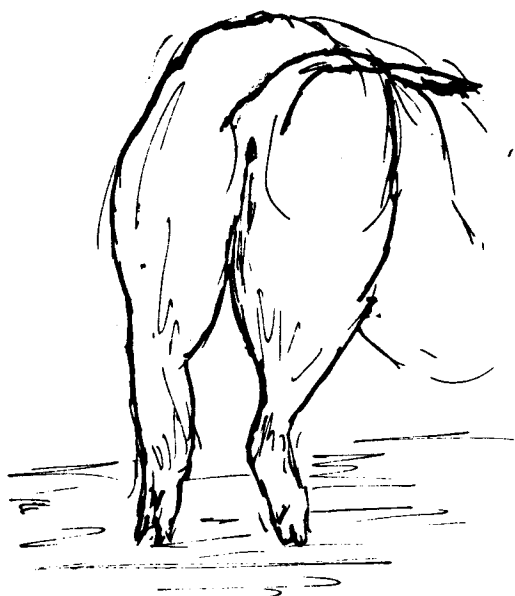
De "kleine karmenaaien" waren de stukjes vlees van mindere kwaliteit, die dikwijls nogal vet waren; bij 't afwerken van de zijden spek en hammen werden, om mooie stukken te krijgen, de kanten gelijk gesneden.

Onder in de buik zat "de zuute-krip" een zoetig spekachtig deel. Deze werd in stukjes gesneden en uitgekookt met nog andere "afval" van 't spek en vet. Er bleven vliezige stukjes vet over en een wit vet, dat gesmolten "reuzel" werd genoemd. De stukjes uitgebakken vet werden "Kaojkes" (kanen, kaantjes) genoemd en in de bloedworst verwerkt. De reuzel werd gebruikt om de boterhammen te smeren en met suiker erover was 't erg smakelijk.

Maar 't lekkerste, echt zondagse kost, was toch wel "de lange reep" (de varkenshaas). Die werd soms gedroogd gebruikt voor boterhambeleg, maar meestal toch in lapjes gebakken. Heerlijk!

En laten we dan toch zeker "de blaas" niet vergeten (de varkensblaas). Zelfs die werd niet weggeworpen. Die was voor de kinderen! Die zaten soms van te voren al te zeuren en te ruziën, wie 'm zou krijgen!!!

Maar men zou geen Brabander zijn als men er ook geen geintje mee uit zou halen!! Luister maar: Als er een kind bij de slachter om de blaas kwam vragen, zei die kwansuis: "Jao, ge krijgt 'm mar dan moette jerst oewe neus ien 't vaarreke zen gat steeke!"

(In 't naburige dorp Hoogerheide ging het een beetje anders: daar moest men 't varken z'n gat een kusje geven!!!) Er kwam natuurlijk niks van, maar men hield van Brabantse leut. De blaas werd gedroogd en later opgepompt en... men had een voetbal!! Ook hoorde ik, dat die blaas soms werd gedroogd en dan werd er een "tabakshondje" van gemaakt.

Dat was een ondiep zakje, gemaakt van "twalzeree" ('n soort zeildoek) oftewel van gedroogde blaas! Met een "nistel" (een veter) werd 't dichtgebonden en 't werd gebruikt om de pruimtabak in te bewaren en werd megedragen in de binnenzak. Ik weet nog uit mijn kinderjaren dat 'n oude oom van me zo'n zeildoeken zakje had. Hij pruimde ook! Je kunt 't maar lekker vinden brrr....

En zo kon 't gezin er weer tegen 't Was wel hard werken geweest ----- "Schoefelen" zeiden we hier maar de winter mocht komen want niet voor niets zong men 't lied! "De winter was lang" "

Er was spek en vlees,
 een voorraad aardappelen in kelder of kuil,
 Keulse potten met groenten,
 spruiten, boerenkool en ingekuilde winterpeeën
 in "den hof".....,
 graan op zolder om brood te bakken,
 en buiten 'n flinke "msterdamij" (hout).....,
 en gekloven (gekliefde) "pinnen" om de kou
 te weerstaan.....

Maar toch waren de mensen ondanks het harde werken en de vele zorgen echt tevreden en gelukkig.

En wat er nog "zo'n schoon gebruik" was in die tijd?....
't Meeleven met een gezin in de buurt, dat "zo erg gesla-
gen was", zoveel tegenspoed had (geen werk, veel ziektes,
e.d.), of met een weduwe met jonge kinderen.

Zij werden niet vergeten. En men bracht hen "nen braaj".
Dat was een schaal met een worst , een bloedworst en een
"soeppotje". Soms ook wel "nen halve varkenskop", zodat
ze daar ook wat "aksel" (zult) van konden maken.
Ook de "nonnekes" kregen wel eens een "braaj", want we
dachten, dat die ook arm waren! En wie weet waar 't
goed voor was!.....

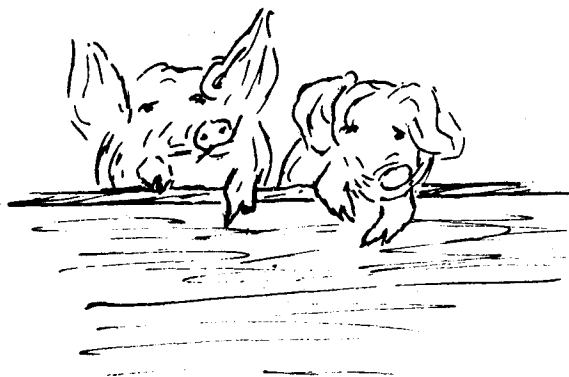
En wat nóg erg attent was van die mensen, die hun geburen
gedachten met een "braaj": nooit werd die overdag ge-
bracht, opdat andere mensen 't niet zouden zien, maar
in stilte in "den donkere".

Het waren stille giften voor "den stillen arme".

't Was oprechte burenhulp. Is er nog iets mooiers?

Ossendrecht, maart 1986

A. Hugens - Verbrugge.

Spreekwoorden in verband met het varken

Veel varkens maken de spoeling dun.

Hoe meer personen er zijn om te delen, hoe minder men krijgt.

Vieze varkens worden niet vet.

Wie niet alles mee-eet, groeit niet.

Ruige varkens dijen 't beste.

Varkens, die niet kieskeurig zijn, groeien 't beste. Dit geldt ook voor kinderen.

't Varken is op een oor na gevild.

De zaak is bijna klaar.

Dat varkentje zullen wij wel eens wassen.

Dat karweitje zullen wij wel opknappen.

"Veel geschreeuw en weinig wol", zei de duivel, toen hij 't varken schoor.

Iemand, die veel drukte maakt en weinig te betekenen heeft.

Schreeuwen als een mager varken.

Flink te keer gaan.

Hij heeft zich bekeerd van varken tot zwijn.

Hij zegt, dat hij gebeterd is, maar is dezelfde deugniet gebleven.

Hij hangt ertegen als 'n varken, dat geringd wordt.

Hij ziet er vreselijk tegenop.

't Gaat hem als een varken: hij doet eerst goed na zijn dood.

Als een rijke man sterft die tijdens z'n leven niemand goed gedaan heeft.

Al regent het varkens, Jan Salie krijgt er geen borstel van.

Wie zijn handen niet uit de mouwen steekt, zal nooit iets krijgen, al is 't soms nog zo gunstig.

't Varken is vet.

Uitroep als er flink wordt opgediend.

Ik lust wel van het hele varken.

Men is niet kieskeurig, lust alles. ('t Tegenovergestelde van: Wat de boer niet kent, eet hij niet!)

Hij wil twee ruggen uit één varken snijden.

Hij is al te begerig.

't Is een ijzeren varken.

Hij is heel sterk.

Die het varken ringen wil, moet zich het gieren (schreeuwen) getroosten.

Wie een zaak aanpakt, moet zich niet storen aan moeilijkheden.

Een varken heeft nog wel een krul in zijn staart.

Iedereen heeft wel wat goeds.

Hier komt 't varken onder zijn magen.

Nu komt hij bij zijn soortgenoten.

't Is een slecht varken, dat z'n bak niet uitkuist, (Vl.)

Men moet opeten wat men op 't bord schept.

De een scheert z'n varkens, de ander z'n schapen.

De één blijft altijd arm, de ander gaat 't altijd voor de wind.

Een vet varken weet niet dat een mager honger heeft.

Wie zelf volop genoeg heeft, denkt niet aan een ander, die te kort heeft.

Die te haastig is om verkens te maken, vergeet licht den steert.

Waarschuwing om niet te gauw te spreken.

Een blind verken vindt wel een ekel (eikel).

Ieder vindt wel wat te eten.

Twee varkens in één kot groeien naar elkaar.

In gezelschap richt de één zich op de ander, als de ouders eenvoudig zijn, worden de kinderen 't ook.

De vuilste varkens willen 't beste stro.

Wie 't thuis maar heel eenvoudig heeft, is soms bij een ander veeleisend.

Als 't varken zat is, gooit het de bak om.

Als iemand zijn doel heeft bereikt, is hij vaak onhandelbaar.

Hij is tussen big en zwijn.

Hij is te groot voor servet en te klein voor tafellaken.

Men kan van een kromme zwijnstaart geen rechte pijl maken.

Alle hout is geen timmerhout.

Hij is er zoveel als de dertiende big.

Hij krijgt minder dan de anderen, wordt afgestoten.
('n Zeug heeft maar twaalf tepels)

Uit alle kaantjes vet weten te braden.

Van alle buitenkansjes weten te profiteren.

Een varken blijft een varken.

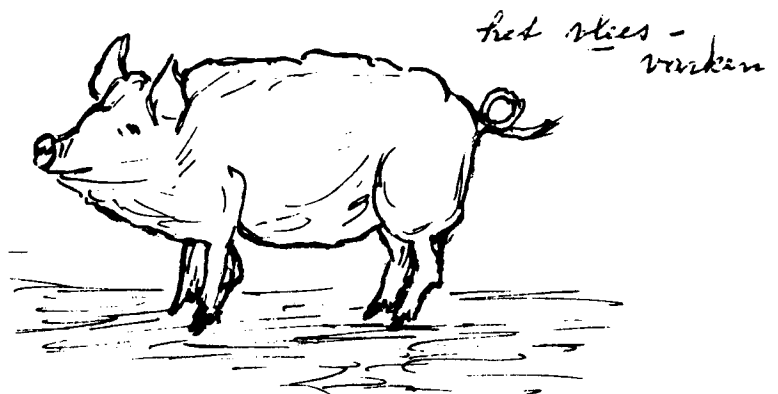
Iemand zonder manieren verandert niet gemakkelijk.

De luiste varkens krijgen de beste eikels.

Velen, die niet arbeidzaam zijn, komen toch dikwijls nog het beste weg.

Ossendrecht, maart 1986

A. Hugens - Verbrugge.

Oe 't Vaarreke aon z'n stertje kwam

Toen ooze Lieven Jeerke al de dieren oaj geschaope,
 Leeuwe en tijgers en schaope en aoep
 Koeje en kiekjes en ezels en beire,
 liepen die diere zoo-mar roond zonder kljeere.
 Mar Ooze Lieven Jeer naom lappe, kwast en vaaref
 en kwam meeje d'engeltjes omljeeg naar Aodams waaref.

Aodam en Eeva keken toe vanaf 't waaike
 En oos Lieven Jeer zette al die diere oep 'n rajke
 en daor begos-ie te twoveren meeje allerhande lappe
 en varef, zo schwon, dâ ge't nog altaj nie kunt snappe
 oew ieder dier apart z'n eige klejke kreeg
 en slieven Jeerke streek z'n jele vaarfdoos leeg.

Ochaarme, 't vaarke, van ouds 'nen echte sloeber
 was snuufelend uit de rijj gelwoppe op den schoeber,
 aot blaokes, peejkes en ok afgevalle vruuchte
 en wier zo lekker dik, dâ 't zwaor begon te zuuchte:
 Oeij, oeij, wâ zien 'k toch diek, 'k 'em volop genoegd
 en 't viel ien 't bos ien slaop, de pwotjes ien de loecht.

Mar inkele uurkes laoter wier diejen areme stakker
 van 't lollijg, luid lawaoj van d'aandre dieren wakker
 en 't jaankte: Oej, dâ's waor, we krijgen 'n lieverajke
 van 's Lieven Jeerke! En ei liep deur d'eike-
 en buuke- en masteboskes naor de steej
 van Aodam toe, waor 't oepgedierkte veeje

"Wâ-s-dâ?" Meeje loeje, brulle, giere,
 meeje blaote en blaffe kommen daor al de diere
 gehuupeld en gevloge, schwon, ien bonte kleure

beklejd, beklad, van aachtere en van veure
 en houwen oepocht deur 't lentelijk paradijs
 en ieder zienjt mej, elk oep z'n eigen wijs.

Veur-oep 't schaop ien 'n em van wolle krulle
 et juubelt "bè-bè-bèè, iek ziet waarem ien m'n spulle!"
 De ljeeuw, meej maone die-tie los laat zwiere,
 bruult van plezier as koonieng van de dieren,
 den eezel ies ien 't grijs, meej 'n kruis oep z'ne ruug
 omdat ie Christus jeens moest draoge, en dan vluug

Den aon, vol boonte pluime, kraoit voloop viectorie;
 den paauw, die pronkt wijd-uit mej groene en gauwe glorie
 de geit lopt blij te sprienge om z'n sikske
 en giechelt: "Mè-mè-Mèè!" zot van plezier 'n tikske;
 De kinkenduut ') oep 't lest, huupelt van pure lol
 in 't strakke zwemkostuum en kwaakt z'n buikske bol.

En 't vaareke, ocharme, liep gaauw nor 's Lieven Jeerke
 die al de lucht ien klom al oep z'n gauwe ljeerke....
 "Oej! 't vaareke ies nog bloot?- Foei vaareke, weggelwoppen?
 De stof ies oep, de varefdwos leeg! 'k 'em nog wa knoppen
 die krijde oep oewen buik, dâ lekt wel wâ d'oep 'ne jas
 en kom-doe, luije menjeer, goed van pas!"

Mar 't vaarke knorde kört en 't liet z'n stertje ange
 Z'n w'oggen wieren klein en krope weg, z'n wange
 verdwenen van sjagrijn, z'n snuit wier as ne toeter
 zo lang van puur verdriet en 't schreeuwde as de foeter,
 't jankte en 't gierde schaerp, alsof 't gekieteld wier
 en 's Lieven Jeerke kreeg meejlj mê 't goei dier.

') kinkenduut = puit, kikker

Hij zee: "Kom hier!" en pakte 't vaareke mê z'n stertje
en 't vaareke liep al aon gelèk 'n vurig perdje....

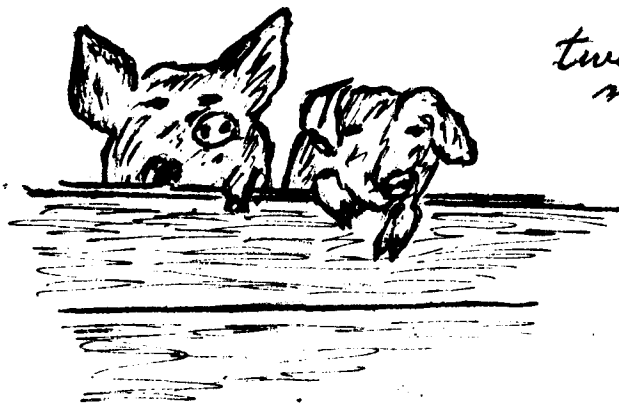
"O, o, een bietje kalm, ik wil oe wa versieren,
gij allerleelijkste en nuttigste der dieren,
gij levend spek-masjien, - zie daor, een fraaie krul
een lollige tierelatijn tot sieraad, goei sul!"

Toen keek 't vaareke om en 't zaog z'n stertje krullen
en 't knorde van plezier, - en al de bonte prullen
van aon en papegaoi en paauwen was 't vergeten!
dâ stertje kos vergimd schwon wiebelen bej 't eete!
En 't tippelde oep z'n tjentjes, trots an 'n madam
omdat 't nog zo laot aon zo'n schwoon stertje kwam!

(Naverteld van Felix Timmermans in
Ossendrechts dialect.)

Ossendrecht, maart 1986

A. Hugens - Verbrugge.

*twée
nieuwsgerige
vriendjes*

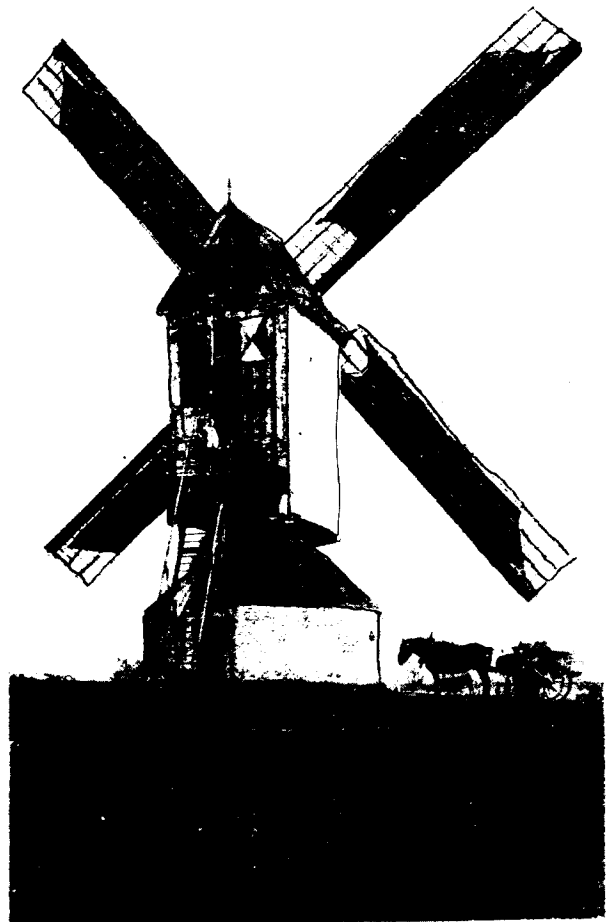
DE LAATSTE WINDMOLEN VAN OSSENDRECHT

Daar staat hij met z'n grijze kap,
 Z'n lange staart, z'n steile trap.
 Vier rode wieken hoog in de lucht
 Al zovend en suizend in vliegende vlucht.
 Aan 'n touw gaat een zak al bungelend naar boven.
 Daar wacht hem de molenaar, meelwit bestoven.
 Hij neuriet z'n deuntje en trekt er met zin
 De zak graan heel handig de zolderval in.
 Daar boven is 't graan nog een korrel goudgeel.
 En onder verschijnt dan het wit stuivend meel.

De wieken, ze zwaaien en zwieren.
 De wielen, ze piepen en gieren.
 De stenen, ze knarsen en ronken,
 Waartussen het graan is verzonken.
 Het dakkert en dokkert,
 het piept en het draait.
 De molen, hij maalt als
 het windje maar waait.
 Als God zo het windje niet
 maaien liet,
 Dan had onze molenaar
 heel veel verdriet.
 De man, hij wist niet
 wat beginnen.
 Met wind moet hij z'n
 brood gewinnen.

Ossendrecht, januari 1986

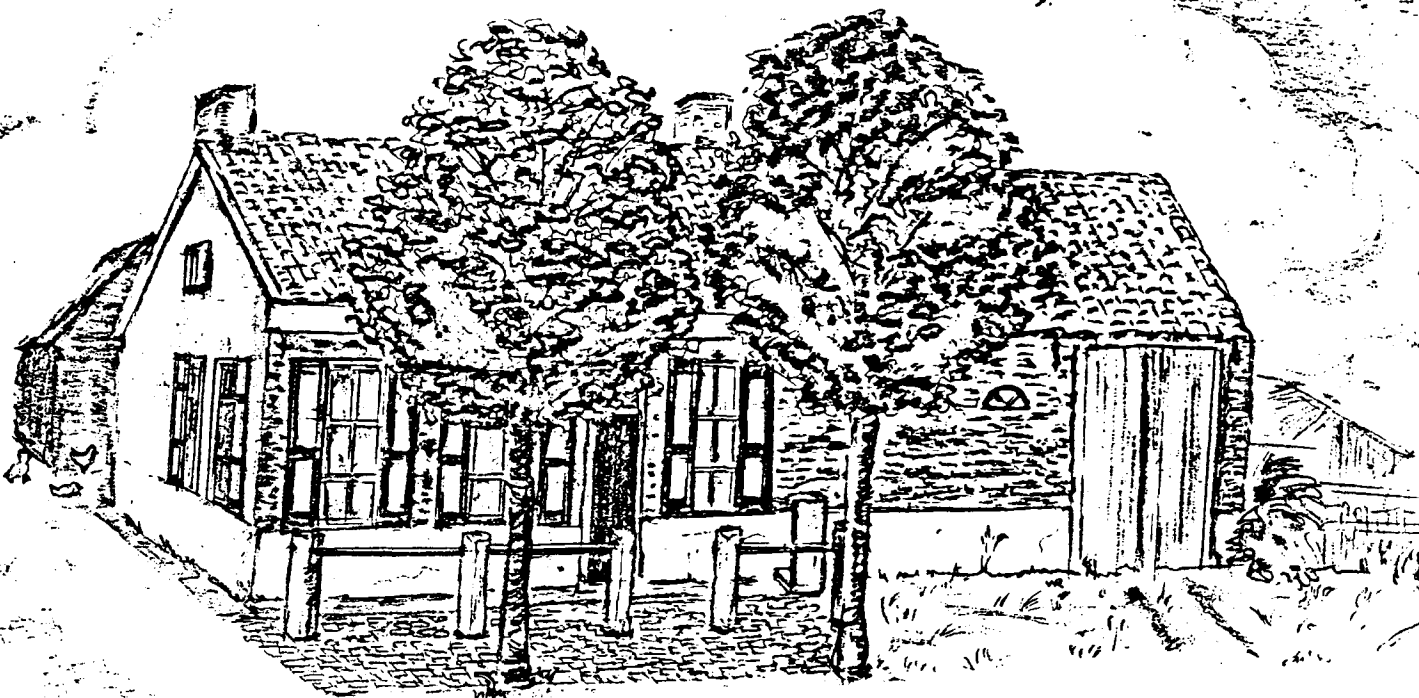
Suzan de Vos-Musters.

Ossendrecht Windmolens

NB. Mevrouw S. de Vos-Musters is schoondochter van Frans de Vos,
 die de laatste molenaar was op deze windmolen.

” TWEE OUDE KNARREN ”

Jagersrust Ossendrecht

Bij "Jagersrust" staan twee oude lindebomen, die, als ze konden spreken, veel oude herinneringen zouden kunnen ophalen.

Ze zijn nog een herinnering aan het oude café "Jagersrust", bij ouderen beter bekend als het café van Betje van de Stenen. Zoals het vroeger gebruikelijk was om iemand met een bijnaam aan te duiden, was dat hier ook het geval. Betje was n.l. Elisabeth Musters en het café was gelegen aan de Putse Steenweg.

Het oude café is door oorlogshandelingen vernield, maar met behulp van de oude lindebomen is nog na te gaan waar het heeft gestaan.

De benaming "Jagersrust", kennelijk afkomstig van jagers die uitrustten van de jacht, was rond 1890 al als zodanig bekend. Er was toen

ook nog een ander café aan de overkant, waar nu de boerderij van De Weert staat. De herbergier hiervan was Cornelis Huigens, nadien is het café overgegaan naar zijn schoonzoon Pieter Jan Daanen.

Ook dit café werd in de drankwet-vergunning aangeduid met "Jagersrust", wijk B, voordien waren de benamingen Plantage en Heide.

Het café van Elisabeth Musters is volgens het kadastrale plan De Heide C 332, gebouwd in 1842 en nadien meerdere malen verbouwd, o.a. wegens aanpassing aan de drankwet, welke in 1882 werd ingevoerd.

Volgens deze drankwet werd vergunning verleend voor verkoop van sterke drank tussen zaterdagavond en maandagochtend in de grote of gelagkamer; de oppervlakte hiervan was 20 m².

1 mei 1895 werd de vergunning verleend voor het dagelijks verkopen van sterke drank in het klein, bij hoeveelheden van minder dan 10 liter. Aangezien het café "Jagersrust" in 1842 was gebouwd, heeft het dan ook vóór Elisabeth Musters eerdere bewoners gehuisvest. Zij was, voordat ze in 1922 trouwde met Antonius Kil, weduwe van Adrianus van Veldhoven.

Adrianus van Veldhoven en Elisabeth Musters huwden in 1893. Zij was toen dienstmeisje en hij koewachter op het "Jagersrust", in dienst bij haar oom Geert Jaspers en zijn vrouw.

Deze Geert Jaspers was gehuwd met Johanna Theysen, weduwe van Jan Baptist van Veldhoven, oom van Adriaan van Veldhoven.

Nadat Johanna Theysen in 1893 was overleden en Adriaan van Veldhoven en Elisabeth Musters waren getrouwd, is het café "Jagersrust" naar hen overgegaan en is Geert Jaspers bij hen blijven inwonen.

Tot zover het verhaal dat twee oude knarren van bomen zouden kunnen vertellen.

KERK PERIKELEN TE WOENSDBRECHT.

Zo goed als iedereen die uit onze streek komt, weet iets omtrent de "Stompe Toren", die vanaf 1618 tot 1809 voor de protestantse eredienst werd gebruikt. (1) De kerk was in 1809 zo vervallen, dat de weinige protestanten vanaf die tijd in Ossendrecht kerkten, tot welke protestantse gemeente ze ook behoorden.

Veel is er over de kerken te Woensdrecht geschreven. We nemen de draad op in 1782.

Extract uit de Resolutiën
Van de Edelmogende Heeren, Raden van
Staeten der Vereenigde Nederlanden.

" Donderdag den 24 Oct. 1782

Is gehoord het rapport van den Heer Thesaurier Generaal Gillis hebbende ingevolge haer Edel Mo. Resol: van den 17e der voorleede maend geexamineerd het berigt van den Rentmr van Cattenburg op de regte van Drossaerd Burgemeester en Scheepenen der Heerlijkheden Ossendrecht en Woensdrecht, beyde geleege in het Zuidquartier Des Marquisaeds van Bergen op den Zoom, te kenne gevende, dat zij supplianten bij het visiteeren der kerken van de voorseyden Heerlijkheden, gevonden hebbende, dat aan deselve, eenige noodige reparatiën weerden vereist een begrootinge daarvan hadden doen maeken. Door den Meteselaersbaes Pieter Morgen nevens de regte (reglementen?) gevoegt.

En dat dewijl uijt den steat der revenuen en ordinaire lasten van gemelte kerken insgelijks nevens de regte gevoegt, consteerde dat die reparatiën uijt de revenuen der fabriks goederen (kerkgoederen) niet konden gevonden worden. Zij sig hadden geadresseert aen de Raeden en Rekenmeesters van der Ceurvorst van den Paltz Heer en Marquis van Bergen als tiendheffer dier heerlijkheden ten sijnde dezelve ingevolge

Haere Ho'Mo'Placeat vanden 16 Januari 1778 subsdiaere en tot supplement van hetgeen aan inkomsten te kort mogt schieten zoude contri- bueren in de voorseijde reparatie, dog dat haer de marsche was geweest vrugteloos en zonder eenige uitwerking, dat in Die kosten voor zoover die van Woensdrecht betreft door het gemeene land in proportie van het rendement van derselvene, thiende tegens dat van den Huyse van Bergen. Twee gulden ses stuivers in het 100 en niet twee gulden 10 stuivers in het 100 zoals in het voorseyden berigt van de Rentmeester van Cattenburg absusivelijk gemeld is, behoort te worden gecontribueert.

Dog tevens gelet synde dat het saisoen te verlopen is om nog in dit jaer de vereist wordende reparatiën aen de voorsz: kerken te laten doen.

Is goetgevonden en verstaen dat die van de Huyse van Bergen vroegtijdig in het aanstaende voorjaer zullen moeten zorgen voor de herstelling en in ordrebrenge van voorsz. kerken.

Dat zij tot dat synde in aenstaende maand maart op behoorlycke bestequen zullen moeten aenbesteeden het herstel en reparatiën der kerken. Dog van ieder kerk afzonderlijk en dat sij voor den 1e april aenstaende ten comptoire van de voorsz. rentmeester (van Cattenburg) zullen moeten doceren de aenbesteeding daarvan gedaen te hebben zullende aen haer van 's Lands weegen door den voornoemden rentmeester worden uitgekeert of goetgedaen slandsaendeel naer rato van f 2 ses stuyvers in de 100. In de kosten die zij tot het in staet brengen en herstel van de kerk te Woensdrecht zullen hebben besteed.

Doch dat ingeval die van den Huyse van Bergen nalatig mochten blijven om voor den 1e april ten comptoire van den Rentmeester van Cattenburg te doceren dat die aenbesteding hadden gedaen de gemelte Rentmeester zal worden geauthoriseert zooals in dat geval geauthoriseert werd bij deesen op twee bestequen de publique aenbesteeding den vereist wordende reparaties en herstelling aen de voorsz. kerken te doen. En de aenemenspenningen met alle de kosten daer op geloopt mitsgaeders de kosten van de Regenten van Ossendrecht en Woensdrecht ter zaeke van haer adres aen haer Edelmog. hebben moeten maeken bij parate executie te verhaelen op de tienden van den Huyse van Bergen

onder Ossendrecht en Woensdrecht gelegen."

Een dergelijk geval had zich al eens in het jaar 1742 in Putte voorgedaan en ook daar wilden de "Hoogmogenden" de kosten van het herstel der kerk op de Markies verhalen. (2) Dit trachtte men ook hier te doen waarbij ook de kerk van Ossendrecht in het geding was. Herstel is er aan de kerk van Woensdrecht niet direct gepleegd. Wel werden er op bevel van de Raad van State uit 1785 in 't jaar 1791 wat herstellingen uitgevoerd. Dus uiteindelijk met "looye pootjes". Uit een later stuk blijkt dat er in 1795 óók reparatie heeft plaats gevonden.

We volgen het stuk verder;

"En om voorseyden geallegeerde redenen versoekende dat haer Ed. Mo. ingevolge het voors. placeat van haer Ho. Mo. sodanige voorsieningen geliefde te doen als soude van den te behoren ten eynde de voors. Raeden van de Heer en Marquis van de Stad en Marquisaet van Berghen op den Zoom als tiend-heffer van Woensdrecht en Ossendrecht genoodsaakt weerde subsidiaire en tot supplement van hetgeen aen de inkomsten van de fabriksgoederen te kort mogt schieten te contribuieren aen de reparatiën aen de reparatiën der voorszeyden heerlijkheden. Waer op gedelibereert en in achtning genomen zijnde dat uyt de revenuen der kerken van Ossendrecht en Woensdrecht te tans vereist wordende reparatiën aen de vo rseyden kerken geheel of gedeeltelijk niet kunnen worden gevonden. Dat het Huys van Bergen is eenige tiendhe ffer onder Ossendrecht gelijk ook onder Woensdrecht, exept alleen dat het gemeene land compleet een sesde part der tienden in twee poldertjes onder Ossendrecht welk sesde part in dit jaer bij de verpagting opgebracht heeft 58 gulden. Daer de tienden van het Huys van Bergen in dit jaer verpagt zijn geweest voor f 2471.- en dat vervolgens het Huys van Bergen als ten comptoire van den Rentmeester van Cattenburg niet hebbende doen registreren een geweyste van de Raede van Brabant waerbij deselve thienden van het onderhoud der kerken zijn vrij verklaert. Ingevolge haer Ho. Mo. Placaet van de 16 Januari 1778 verpligt is te zorgen voor, en te dragen, de kosten tot herstel der voorzeide kerken. Thans vereist wordende exept alleen deze

Men was in Bergen op Zoom dus weigerachtig om hieraan te voldoen. Uiteindelijk is er dan toch wat hersteld. Doch het was niet voor lang. In 1809 "verliet" men dus de kerk die steeds bouwvalliger (4) werd. De laatste resten ervan verdwenen uiteindelijk na W.O. II. Voor het zover was zou er nog veel over geschreven en gewreven worden. Maar laten wij de "Heeren" terug aan het woord.

"En sullen twee extracties van deese haer Edel MO. resp. gezonden worden aen den voornoemden Rentmeester van Cattenburg. Het eene om te strecken tot zijn narigting en zich daeraen te reguleren, en om het andre te doen toekomen aen die van den Huyse van Bergen op dat diemoogen weeten waaraan zij zich hebben te reguleren.

Was gepharafeert Mr. B. van Coehoorn. Accordeert met het register
was geteykend

S.J. van Hees " (3)

Dat was dus dat! De Fransen kwamen, en gingen. Met betrekking tot de godsdienst hebben ze alle "richtingen" gelijkgesteld. Onder koning Willem I bleef dit zo. De hervormde gemeente van Ossendrecht kon zich hier maar moeilijk bij neerleggen. Men trachtte de kerk, alhoewel niet meer in gebruik, met overheidsgelden weer in goede staat te brengen. Men dacht daarbij aan de gemeente Woensdrecht. Als men echter bedenkt dat er te Woensdrecht maar heel weinig hervormden waren, was dit toch min of meer een ijdele gedachte.

Daar kwam nog bij dat na het "ancien régime" de "Roomsen" ook openbare ambten mochten bekleden. Zo stond de dominee van Ossendrecht tegenover een overwegend roomse gemeenteraad en tegenover een roomse schoolmeester. Deze schoolmeester bezat ook het recht om de zogenaamde kerke rechten te ontvangen, die voordien aan de Protestantse Gemeente kwamen.

In 1815, dus vrij kort na het vertrek der Fransen, nemen we de draad weer op aangaande de protestantse rechten betreffende de kerk van Woensdrecht. Dominee G van "Nouhuijs" wilde in feite niets van de

nieuwe toestand weten en met hand en tand heeft hij zich ingespannen om dát te verkrijgen wat hij nog als zijn recht zag. Hij kon of wilde niet inzien, dat men in een nieuwe tijd leefde met nieuwe rechten en met nieuwe wetten en dat het "Generaliteitsland Brabant" een provincie was met een eigen gouverneur.

Van Nouhuis klimt echter in de pen om "zijn" recht te zoeken.

Schrijven aan Dhr C. v. de Moer

Burgemeester te Woensdrecht.

In dato 30 oktober 1815.

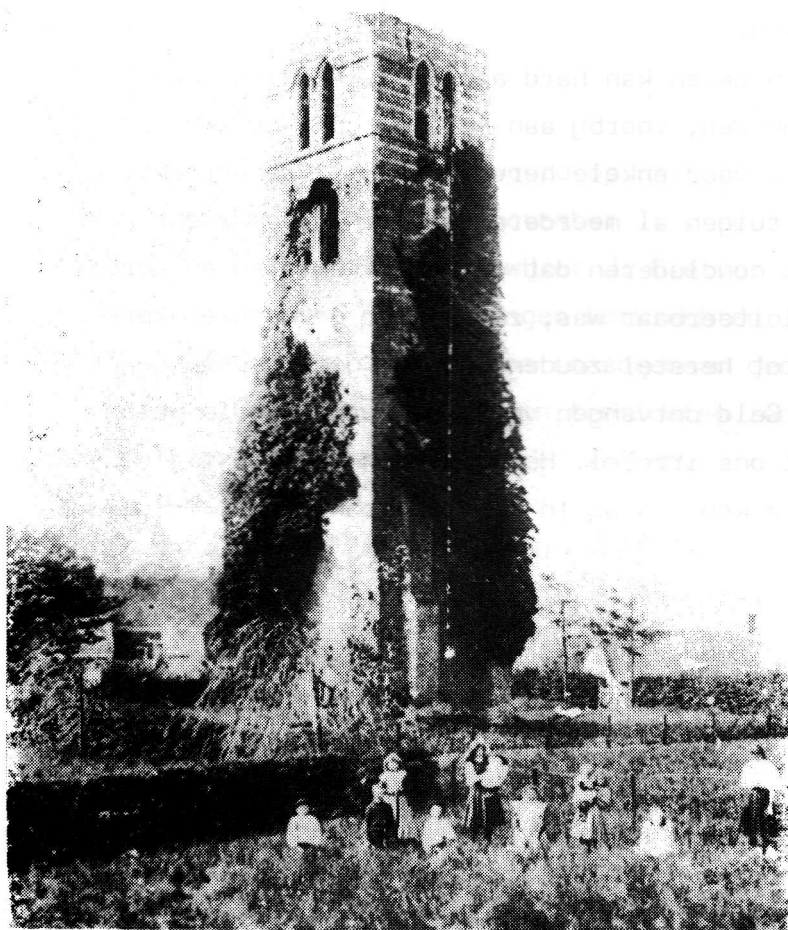
"Mijnheer,

Gisteren vernamen wij tot onze groote verwondering van den schoolonderwijzer uwer plaats J. Dietvors. die op ons verzoek wel heeft willen ontvangen de kerkregten welke sinds onheugelijke tijden door de schoolmeester van Woensdrecht ontvangen en aan onze kerkmeesters verantwoord zijn, strekkende die gelden tot onderhoud van het kerkgebouw der hervormden te Woensdrecht Dat gij zoudt verklaart hebben, dat hij, Dietvors, die gelden volstrekt niet aan onzen kerkmeester G. van Putten, noch aaniemand onzermoest afgeven, maar, integendeel voor zig zelve te behouden als eene vergoeding voor het onderwijs en schoolbehoefden der kinderen der arme en onvermogen ouders

Wanneer het Gouvernement U tot deze dispositie mogt gerechtigd hebben, zult gij ons verpligten door ons hiervan kennis te geven. Dog geschied het alleen op Uw gezag, dan protesteren wij bij dezen uitdrukkelijk tegen uwe zonderlinge handelwijzen. Intussen, hoe het ook zijn moge, wij verzoeken U binnen 8 of 14 dagen, te willen informeren of Dietvorst uwe meening wel begreepen en namens U gerapporteerd hebbe, en of hetnog uwe intentie zij om over de kerkrechten op gezegde wijze te disponeren.

Den Kerkeraad der hervormde gemeente van Ossendrecht en Woensdrecht en in derzelvenaam get.

G. van Nouhuis, Predicant" (5)

"Stompe Toren"
vanaf de achterzijde.

Gezicht over de Rijzende Weg en over de
Prins Karelpolder.

Uit de brief van de predikant blijkt duidelijk dat hij inderdaad op zijn "oude rechten" ging staan. De veranderde omstandigheden moet hij als tijdelijk hebben gezien.

Oude rechten prijs moeten geven kan hard aankomen. Hij ging, naast de veranderde omstandigheden, voorbij aan het feit dat hij zijn oude rechten terug opvorderde voor enkele hervormden uit Woensdrecht, die zoals de stukken getuigen al meerdere jaren in Ossendrecht kerken. Men mag dus gerust concluderen dat de reeds verlaten en verval- len kerk niet meer exploiteerbaar was, zelfs voor geen enkel kerk- genootschap. De gelden tot herstel zouden door de gemeenschap ge- dragen moeten worden. Geld ontvangen voor een kerk, die in wezen geen kerk meer is, lijkt ons irreëel. Het doet dan ook prestigieus aan dergelijke onomkeerbare zaken alsnog in de oude trant voort te willen zetten.

Veel geduld had dominee Nouhuys ook al niet. Op 18 november 1815, dus minder dan drie weken na zijn eerste schrijven, zit hij burgemees- ter Van de Moer weer op de huid.

Mijnheer,

"Met referte tot onze vorige brief van 30 oktober l.l. is deze tot dusverre onbeantwoord.

Blijf ik Uw heilwenshenden dienaar,

G. van Nouhuis" (6)

Of deze heilwens gezien de aard van de zaak wel recht uit het hart kwam mag toch enigszins betwijfeld worden. Bijna 70 jaren later ge- bruikte de R.K. geestelijke overheid bijna identieke termen om de ad- spirant kerkbouwers van de R.K. kerk te Woensdrecht af te poeieren.

De dominee blijkt nadien niet al te veel of geen respons te hebben ge- kregen.

Op de 23e maart 1816 klimt hij nogmaals in de pen. Zijn toon is nu niet zo heilwensend meer.

" Aan Den Heer C. van de Moer, burg.

Mijnheer,

In plaats van met eenig antwoord op onze vorige missiven van den 30e oktober l.l. en de 15e november l.l. door U verwaardigd te zijn, zo vernemen wij van den onderwijzer J. Dietvors dat gij dien blijft intendiceren de door hem ontvangen kerkrechten in het jaar 1815 aan ons af te geven, wij worden dus hoe onaangenaam genoodzaakt om ons bij het Gouvernement over U te beklagen tenminsten zoo mij binnen 8 dagen geen decisief antwoord van U erlangen mogten.

Den Kerkenraad der Hervormde Gemeente
van Ossendrecht en Woensdrecht en en
der selver naam.

(Get.) G. van Nouhuis' (7)

Dominee van Nouhuys krijgt van burgemeester Van de Moer dus geen adem ondanks zijn aandringen. Hij voelt dat hij met de burgemeester niet verder komt, omdat deze niets van zich laat horen. "Als Van de Moer geen oor voor mij heeft, dan zoek ik het maar hogerop", moet hij gedacht hebben. Zo gedacht, zo gedaan. Hij richt zich tot de provinciegouverneur van Noord-Brabant om alsnog gelijk te krijgen, na minder dan twee weken op antwoord van de burgemeester van Woensdrecht gewacht te hebben.

"Ossendrecht, 3 april 1816

Aan zijn Exc. den H. Ed. Gestr. Heer
Gouverneur der provincie Noord-Brabant.

Het is niet dan zeer ongaarne, dat wij Uwe Excelt met een doléantie over den Burgemeester van Woensdrecht C. van de Moer lastig moeten vallen.

Sedert onheugelijke tijden werden te Woensdrecht de kerkregten zijnde f 1 gulden 4 stuyvers voor een groot, en 12 stuyvers voor een klein lijk betaald ten voordeele van de Hervormde kerkgebouw. Hetgene daaruit onderhouden wordt en tans onbruikbaar is bijzonder veroorzaakt door gecantonneerde troepen, zo dat drie hervormde huysgezinnen van Hoogerheide en Hinkelenoord tot de Woensdrechtse gemeente behorende verplicht zijn den openbare Godsdienst bij te wonen."

Hier schrijft de schrijver een onwaarheid, gezien talrijke oude stukken getuigen dat deze gezinnen tot de Ossendrechtse gemeente behoorden. Zie hiervoor de D.T.B.-registers en het lidmatenboek der Ned. Herv. Gemeente te Ossendrecht. (8)

Terwijl een ander stuk er op hamert dat die van Hoogerheide zich in Ossendrecht moeten laten begraven. (9)

We keren terug naar de schrijver, de appellant Ds G. van Nouhuis, de predikant.

"Dan, bovengemelde burgemeester heeft sedert eenige jaaren over die kerkregten geheel anders gedisponeerd als doende die penningen tot betalingen van den schoolonderwijzer van Woensdrecht wegens het leeren der arme kinderen.

Wars van alle verwijderinge en vrede en eendragt grootelijks bemin- nende, wilden wij, ons over die dispositie bij geen hogere magt be- klaagen, noch de door hen ontvangene kerkrechten te reclameren, maar verzochten alleen den onderwijzer van Woensdrecht om zoo als zijne voorgangers immer gedaan hebben gezegde kerkregten voor ons te willen ontvangen beginnende met de 17e Januari 1815 hetgeen de man ook gereedelijk aannam.

Welk gevolg echter onze toegevende en vredelievende schikking zal Uwe Excellentie blijken uit de volgende brieven die wij de vrijheid nemen hier kopijelijk in te lassen". (10)

Er volgt nog een toevoeging.

"Daar wij dusverre niet het minste antwoord ontvangen hebben zo nemen wij de vrijheid Uwe Excellentie ten deze te verzoeken om den Heer Burgemeester van Woensdrecht te gelasten dat hij ons niet langer onthoude het geene ons regtens toekomt.

De Kerkeraad der Hervormde Gemeente
van Ossendrecht en Woensdrecht.

Get.G. van Nouhuis, predikant

F. Dronkers, Ouderling

D. van Lindonk, Ouderling

A. Wagenaar, Diaken

M. van Lindonk, Diaken (11)

Datum ut supra" (3 april 1816)

Tot zover dominee Van Nouhuis uit Ossendrecht.

Het schrijven doet ten aanzien van de Gouverneur enigszins stroperig. en wie goed leest, enigszins dreigend aan en is, zoals al aangegeven, niet geheel conform de waarheid.

Het schrijven van dominee Van Nouhuis aan de gouverneur moet ter bestemder plaatse zijn geraakt, wat blijkt uit een brief gedateerd 11 mei 1816.

De gouverneur moet de burgemeester hier over hebben bericht, dit middels de districtscommissaris van Breda.

Ter antwoord stuurt Van der Moer, namens de gemeente Woensdrecht, naar voornoemde commissaris twee brieven, waarin hij de zienswijze van de gemeente uiteenzet, gedateerd 11 mei 1816 en vermoedelijk 26 april 1816. De data der vermelde brieven zijn niet of vermoedelijk niet in de juiste volgorde weergegeven. Mogelijk is ook, dat alleen de brief van 26 april 1816 verzonden werd.

"Woensdrecht, 11 mei 1816.

In antwoord op de aanschrijving van Uwegestr. van de 6e dezer, no 82 heb ik de eer te berigten dat de Hervormde vóór de jaaren 1809 gewoon

zijn geweest om ééns in de maand hunne Godsdienst in het kerkgebouw Met de uitoefening van welke dienst zij nogthans in hetselve jaar gecesseerdt voor zo verre mij bekendt is, is het kerkje zich binnen mijne gemeente bevindende in den jaare 1791 gerepareerdt en van een Torentje en een portaal voorzien. Welke kosten eene somme van vijf-honderd tweendertig guldens hebben bedragen en niet door de Hervormden maar door de Gemeente van Woensdrecht zijn betaald geworden. Terwijl alleen de reparaties aan De vermelde kerk door de hervormde geduurende de voornoemde jaren zijn gedaen geworden enkel en alleen hebben bestaan in het met planken toespijkeren van een venster aan de zuidzijde van het gebouw en het doen herstellen van eenige aan stuk gebroken glazen, alle, welke reparatiën in niets beduidende kleinigheden hebben bestaan. Welke kleine reparatiën in den jaare 1806 heeft plaats gehad. Terwijl alle verbeteringen en reparatiën welke daaraan zijn gedaen door degemeente van Woensdrecht zijn geleden welke men nog in de Rekeningen dier Gemeente verantwoord vindt, zijnde sedert allen de vengsters van vermelde kerk met planken toegemaakt in het jaar 1811.

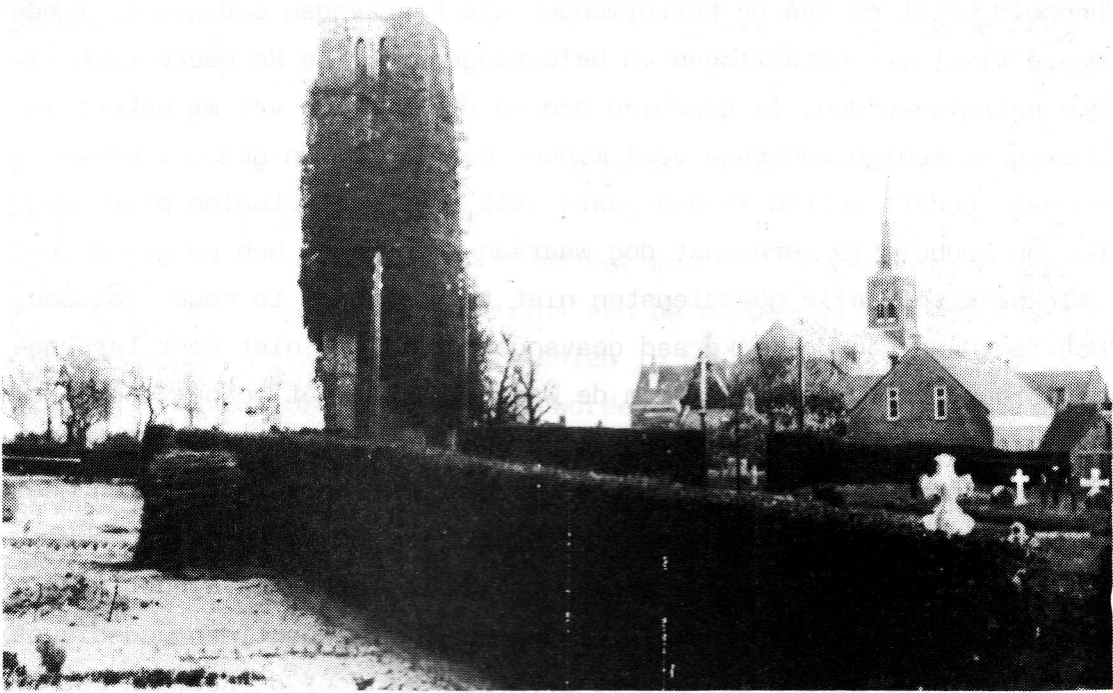
De burgemeester van Woensdrecht." (12)

"Aan de Heer districtscommissaris
van het district Breda.

Weled. Gestr. Heer,

Mij is geworden Uwegestr. aanschrijving No B 69 A van de 10 dezer met bijgaande missive van de zig noemende kerkeraad der hervormde de dato 3 te voren en verzoek om met terugzending van deselven aan Uwegestr. te dienen van bericht en belang alsmede op te geven de reden van mijn gedrag ten deeze gehoude, speciaal over het niet beantwoorden van de vragen van de voorschreven kerkeraad.

Ter voldoening van dezen last heb ik de eer Uwegestr. te berigten dat de betaling van f 14 voor een groot lijk en 12 stuivers een klein waarover de zig noemende kerkeraad van Ossendrecht en Hoogerheiden reclameert moogelijkwel voor en tot den jaaren 1794 (wanneer dit land onder de naam van Generaliteit als een wingewest beschouwt en be-

"Stompe Toren" met op de voorgrond het
R.K. Kerkhof.

DORPSSTRAAT, WOENSDBRECHT

Dorpsstraat Woensdrecht ± 1920.

handeld werdt en aen de hervormenden als heersenden Godsdienst zijnde deeze vixatoire betaalingen en belastingen door de Roomsche Catholique betaald werden. Is geschied dog na die tijd zoo ver mij bekend is deswegens eenige aanvraage veel minder betalinge zijn gedaan. Welke nu maar sedert korten in den jaare 1815 door den actuelen prediqant G. van Nouhuis is vernieuwt dog waaraan ik gemeent heb op grond der gelijkheid voor alle godsdiensten niet te moeten en te mogen voldoen. Het ten dage van de Kerkeraad geavangeerde is dus niet meer ter goeder trouw. Veel minder conform de Waarheid. Dat het gebouw onder de naam van "kerk" thans en sedert lang onbruikbaar is avoueert den kerkeraad alsmede dat er tot Woensdrecht geen een hervormde is men heeft het dus niet nodig. Als de drie huisgezinnen van Hoogerheide en Hinkelenoord even als zij altijd gedaan tot Ossendrecht den dienst daer een geheel nieuw kerkgebouw is en den predikant woont den Godsdienst bij wonen. Het gebouw dat sedert 1795 van die door de Roomsche Katholique alleen opgebrachte gelde gemaakt is en tot heden nog voor mij van derselve gemaakt word is gelijk den Kerkeraad zegt dat die worden gegeven tot bevorderen van het onderwijs voor arme en onvermogene kinderen in het lezen en schrijven om welke reedene de ingezeetene die wel willen blijven betaalen uit overtuiging der nuttigheid van het employ.

Den kerkeraad wars te zijn van alle verwijderinge etc. Dog wil intuschen alle voorige vexatiën doen herleven en wederom als voorheen immers dit is de conditie welke zij direct en als in eenen adem laten volgen. Het is geheel abussif ik de aanschrijving van de kerkeraad onbeantwoort heb gelaten meer dan eens heb ik getracht hun het onbillijke van hun betoogen dan zoo het schijnt vrugteloos om over deeze zaak met de predikant van Ossendrecht in een geregeld schriftelijk dispuut in correspondentie te treden hiermomtrent wil ik gaarne anonceren huiverig te zijn geweest. Ik vertrouw hiermede aan de intentie van uw verzoek te hebben voldaan en vermeen het door mij gestelde voldoende zal weezen om Uwegestr. te overtuigen dat het verzoek van den kerkeraad van Ossendrecht behoort te worden gedeclineert en gewezen van de hand (13) oftewel deselven daar meede geranvoieerd (teruggezonden) aan 'd ordinaeren Justitie. Ik heb de eer met diepe eerbied te zijn

geschreven door Segers ontvangen namens C. v.d. Moer burgemeester 27 april 1816.

In het eerste stuk zijn alle zaken behandeld die in het officiële stuk van 27 april 1816 voorkomen.

Dit stuk rept nog over het feit dat het kerkhof te Woensdrecht eigendom van de gemeente en geenszins van de hervormde gemeente van Ossendrecht is en op hetwelk misschien in geen twintig jaar"eene van dien Godsdienst"begraven is geworden.

"Als de predikant mijn raad niet in de wind had geslagen zouden er nimmer adressen over deze zaak zijn ontstaan. Het is bezijden de waarheid dat ik aanschrijvingen van den predikant niet heb beantwoord. Terwijl ik hem meermalen hoewel vruchteloos heb getracht ook de kerkeraad van de onbillikheid van hun wensen te overtuigen. Ook maken ze gewag van een vorderingen wegens de beroepingen. De waarheid is dat ik hun steeds heb gewezen op het onmogelijke van hun eisen. en niet het argument heb gebruikt als zouden aan de ingezetenen van de Gemeente allen R.K. hier tegen zijn.

Dat ik niet steeds al hunne brieven heb beantwoord komt omdat zij in herhaling vielen over de beroepingskosten van de predikant waar voorheen de Gemeente een deel van de kosten moest dragen.

Ofschoon deeze zaak op een gedaan adres door de kerkeraad van Ossendrecht door het toenmalig Departementaal bestuur te hunnen nadele is beslist en deze gemeente van zodanige betalingen gelibereerd geworden heeft zijn eerwaarde mij daarover ook al wederom komen lastig vallen."

Hier en daar komen herhalingen voor doch schrijver heeft alles wat hij vandeze zaak kon vinden weergegeven. Een zaak die nog zou aanslepen en waarvan de bedoeling is hiervan zo'n volledig mogelijk beeld te geven.

De geschiedenis zou voorlopig geen einde nemen. Op 30 juni 1817 antwoordt de gemeente Woensdrecht op een missive van de Staatsraad Gouverneur der "Provincie Noord-Braband".

Hieruit blijkt, zoals reeds eerder gemeld, dat er in 1795 nog wat reparatie aan het kerkje heeft plaatsgevonden.

"Woensdrecht de 30 Juni 1817.

Ter voldoening aan het besluit van zijne excellentie Den Heere Staatsraad Gouverneur der Provincie Noord-Brabant, van de 19 Juli 1817 nr 3 vervat in het provinciaal blad No 77 Heb ik de eer te berigten Dat er zich gene torens van parochiale kerkgebouwen binnen deze Gemeente bevinden. Zijnde er van de voormalige toren maar een stomp of ruïne is overgebleven. Waar aan sedert 50 jaar geene reparatie is gedaan geworden (sic). Een parochiaal kerkgebouw is binnen de Gemeente evenmin aanwezig en de ingezetenen van hier van deselven moeten allen den Rooms Katholijke Godsdienst belijdende zijn in de naburige Gemeente van Hoogerheide thans onder Huijbergen vereenigd.

Het kerkje dat afgezonderd van de toren binnen de Gemeente is geplaatst heeft eertijds gediend voor een kerk der protestanten. Dan door het aanmerkelijk verval waarin zich dit gebouw bevindt en dat reets meermalen tot een magazijn of berging van militaire gevangenen heeft gediend (Franse Tijd) Is er sedert eenige jaren in hetselve geen dienst meer gedaan. Welk gebouw voor den jare 1795 toen den Protestantens Godsdienst prédominant was gedeeltelijk door de gelanden en gedeeltelijk door de tiendheffer is onderhouden geworden Sedert welke tijd alle op last kleine reparaties Door de protestanten zijn gedaan Terwijl de twee huishoudens welke tot die Godsdienstig gezindheid behoren hunne Gods Dienst te Ossendrecht verrichten.

Aan den Heere Commissaris
in het district van en te Breda" (14)

De geschiedenis over de kerkelijke perikelen zet zich voort met een eerste verlangen bij de Rooms Katholieken van Woensdrecht om aldaar een eigen kerk te bezitten.

Eerste aanvraag om een nieuwe R.K. kerk te
Woensdrecht 1819.

In 't artikel van schrijver "Woensdrecht in zijn algemene geschiedenis en Parochieel Leven" in "Tijding" 1985 - 1, blz. 8 - 49, rept deze op blz. 25 erover dat de inwoners van Woensdrecht reeds plusminus 1820 verzochten een eigen kerk te mogen hebben. Dit zou in een ongenummerd stuk uit het archief van Woensdrecht staan.

Dit archief is men nu intens aan het ordenen. Alhoewel nog niet genummerd vond schrijver het nu gemakkelijk terug in de rubriek: "Kerkelijke Zaken" welke rubriek wél is gebundeld. Bij het op aanvraag raadplegen van de bundel kwam het dus vrij snel boven water.

Na het nauwkeuriger doornemen van het stuk leek het de schrijver nuttig dit op te nemen en met nog wat andere gegevens over de te bouwen nieuwe kerk aan de voorgeschiedenis en in feite aan de geschiedenis van de kerk toe te voegen.

We geven hierbij de tekst onverkort in de toen gebezigde stijl weer.

"Woensdrecht den 25 februari 1819

Aan De Edele Groot Achtbare
Heeren Gedeputeerde Staten der
Provincie Noord-Brabant
te 's Bosch.

Bij besluit van U groot Achtbare Heeren van den 26e januarij deses jaars 1819 Aangeschreeven zijnde om de nodige renseignementen nopens de Staat der Roomsche Katholijke kerken en kapellen op te geven hebben wij de eer aan dien last te voldoen.

Door U Grootachtbaren te berichten!

Dat er zich binnen de Gemeente van Woensdrecht geen Roomsche Katholieke Kerk bevindt en dat ter verrichting van hunnen godsdienst de ingezetenen alhier verplicht zijn zich te Hogerheijde of te Bergen op Zoom ter kerke te begeeven het geen uithoofde de verre afstand en wel voornamentlijk gedurende het guure wintersaizoen aan deselve tot een aanmerkelijk ongerief verstrekt.

Dat de thans gecombineerde Gemeente van Huijbergen met Hogerheijde slegts half zoveel bevolkt is als de Gemeente van Woensdrecht en ook aanmerkelijk minder in 's Rijks Belastingen dragende echter beiden van een kerkgebouw voor hunnen Godsdienst voorzien zijn. Dat deze Gemeente tot heden van dit voorrecht beroofd zijn dezelve ingezetenen.

Daardoor genoodzaakt worden hunnen Godsdienst elders te moeten gaan uitoefenen, maar dat ook de jeugd zich ter bekwaminge om zich tot het houden van hunne hoogtijden bekwaam te maken zich alsmede verre af gelegen moet begeeven. Het geene dan ook de school waarvan dese gemeente goed is voorzien geen voordeel toebrenge.

Dat het vlgs een nieuwe opneming gebleeken is dat de bevolking der Gemeente van Woensdrecht nu een getal van 904 zielen bedraagt en dat het binnen weinige tijd wellicht te verwachten is dat deze door de merkbare aanwassing van schorren en waarvan de gronden zeer vruchtbaar zijn door nieuwe bedijkingen nog aanmerkelijk zal vergroten. Bedragende de thienden die jaarlijks door de domeinen ten behoeve van het Rijk worden verpagt nu reeds eene somme f 3718 guldens en door den opbrengst van den opbrengst van den Grond, Personeelen en Mobilaire belasting wordt daarenboven De schatkist van het Rijk door de ingezetenen met de aanzienlijke somme van 8000 guldens worden gestijft" (15).

Met even het reeds geschrevene te overzien zal de lezer, evenals de schrijver, tot de conclusie komen dat de Gemeente Woensdrecht nogal wat ijzers in het vuur bracht om haar doel te bereiken. Dat dit uit-

eindelijk op dit tijdstip niet zou slagen kwam waarschijnlijk door de op handen zijnde aanhechting van Hoogerheide bij Woensdrecht in de jaren 1819/1820. Deze onweerswolk heeft men meer dan waarschijnlijk al aan zien komen. Want ergo: er zou dan wél een kerk binnen de gemeente zijn. Met dezewetenschap heeft men, mogen we veronderstellen, getracht de te bouwen nieuwe kerk op het droge te krijgen. Maar we laten de Woensdrechtenaren hun rekest vervolgen.

"Ook zouden de ingezetenen van Woensdrecht ter bereiking van hun oogmerk indien men steeds vreedzame tijden had mogen beleven naar gelang van dezelve of meer gegoedheid tot het aanbouwen van een nieuwe kerk mogelijk wel eenige bijdragen hebben kunnen doen, voor 't sedert den jare 1809 steeds door de rampen van den Oorlog en zware belastingen gedrukt geworden zijnde bevinden deselve zich daardoor geheel en al buiten staat om daar Inne te contribueren Te meer dewijl al hunne agterstallige pretentiën zedert dien tijd, zoo van gedaan leveranties van hoornvee, paarden, wagens en karren, vrugten, als van eieren hooi stroo en andere levensbehoefte voor eene aan alles gebrek hebbende armee tot heden onvoldaan zijn gebleven. Maar van de som voor de thans vereenigde gemeente van Woensdrecht, Hinkelenoord en Zuidgeest ruim Eenendertig Duizend Guldens bedraagt. Dat het bestuur de gemeente ten volle overtuigt is dat de ingezetenen zich volstrekt buiten staat bevinden om door eenige bijdragen zich een kerk te kunnen doen aanbouwen."

Hier is sprake van de geleden schade en leveranties aan Hollandse en Franse troepen die in ons gebied geconcentreerd waren in verband met de landing van de Engelse troepen in Zeeland. Er werden van de bewoners inderdaad grote offers gevraagd. Betaling of vergoeding is volgens documentatie uit die tijd voor het grootste gedeelte niet geschied. Wel werden de Engelsen binnen vrij korte tijd in zee geworpen.

Nu laten we Woensdrecht weer aan het woord.

"Van de weldadige oogmerken die wij van onzen majesteit de geliefden Koning kennen verzekert derhalven de vrijheid neemt Ugrootedelachtbare eerbiedig te verzoeken de door deselves velervermogende invloed en tusschenkomst te willen bewerken, dat tot een aannemelijk gerief der goede ingezetenen die uitgezondert slegts één huisgezin allen dien Godsdienst belijden en ook binnen deze Gemeente een Roomsche Katholieke kerk mag worden gebouwd waarvan de kosten volgens het hiernevens gevoegde bestek f 36 000 zouden bedragen; En het bestuur der Gemeente van Woensdrecht waarvan de ingezetenen niet alleen de grootste opofferingen hebben gedaan maar ook steeds met ijver hebben mede gewerkt om aan allen de hun opgelegde verplichtingen bereidwillig te voldoen. Durft thans ook met recht de hoop te koesteren, Dat het zijne Majesteit behagen zal om aan hunne aanvragen en verlangens te voldoen.

De Burgemeester en Raden
der Gemeente Woensdrecht. "

Bijlagen:

- 1e Aftekening of bestek
van een nieuwe kerk
- 2e Aftekening of bestek
van eene pastorie
- 3e Kaart der Gemeente van Woensdrecht." (16)

Of er antwoord op deze brief gekomen is weten we niet. Vermoedelijk wel, maar dan moet dat antwoord negatief geweest zijn.

Uit een schrijven van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant in dato 10 oktober 1837 blijkt dat de Gemeente Woensdrecht pogingen in het werk heeft gesteld de bouwvallige toren en het gebouwtje te herstellen.

"s Hertogenbosch 10 Oct. 1837

Aan het Gemeentebestuur van Woensdrecht,

Bij uwe missive van den 1e dezer wordt aan ons het verzoek gedaan, om onze tussenkomst te verlenen ten einde de toren binnen uwe Gemeente en het gebouw hetwelk vroeger gediend heeft tot kerk voor de hervormden aldaar worde hersteld en zulks zonder eenige vermelding wat ten deze vroeger heeft plaats gehad en op wien den last rust tot de gezegde herstellingen.

U had behoren te beseffen dat aan eene zoweinig toegelichte aanvraag door ons geen behoorlijk gevolg kan worden gegeven En wij moeten U alzoo aanschrijven, om ons nader en behoorlijk mede te deelen al het gene bij U ten deze bekend is en dienen kan om te beoordelen welke demarches ten deze te worden gedaan, en in hoeverre Uwe gemeente het regt heeft en er bij geïnteresseerd is, dat het een en het ander van voors. gebouwen weder in goeden staat worden gebracht, dan wel dat er slechts maatregelen te nemen zijn om ongelukken voor te komen.

Gedeputeerde Staten
der provincie Noord-Brabant
ondertekening onleesbaar." (17)

Van de uitslag geen vermelding. Tot echt herstel is het nooit gekomen.

In 1902 moet de gemeente Woensdrecht een nieuwe poging hebben gewaagd want op 22 mei 1902 laat het provinciaal bestuur van Noord-Brabant weten: "Wij verwachten eennader bericht van den uitslag uwer pogingen tot herstel van den toren ter zijner tijd van U in.

Inmiddels blijft onze beslissing op uw besluit tot overdracht der algemeene begraafplaats aan het R.K. Kerkbestuur verdaagd.

Get. de Griffier W. van Lanschot" (18)

Woensdrecht gaf echter niet af want op 21 juni 1902 laat de Rijksarchitect voor de bewaring der monumenten, A. Mulder, weten, dat hij op maandag 23 juli 1902 om 9.56 uur spoortijd te Woensdrecht zal aankomen om opmetingen te doen en tekeningen van het bouwwerk te maken. Hij moet van het station gehaald worden en heeft de hulp nodig van een timmerman of metselaar. De weg van het station lijkt hem te lang

en hij verlangt een rijtuig. (19)

In feite dacht men eigenlijk aan "slooping" van de oude toren, want fraai was het er niet mee gesteld.

Uit het artikel van Dhr René Jacobs, "De Stompe Toren van Woensdrecht" blijkt dat Mulder al op 12 juli 1902 of daarvoor klaar was met zijn rapport. Op die dag brengt hij namelijk een lijvig rapport uit dat in genoemd artikel geheel is weergegeven. (20)

De conclusie van Mulder was dat het een schone ruïne was, begroeid met klimop en liggende op een hoge heuvel. Op het behoud werd aangedrongen.

Zo hebben velen van ons de toren nog gekend.

Na het rapport van Mulder richtte Hendrik van Putte zich op 20 juni 1903 tot de gemeenteraad van Woensdrecht. Hij schrijft o.m. dat de toren staande op het kerkhof is afgescheurd wegens bouwvalligheid. Dat zich in de toren een klokje bevindt dat bij begrafenissen wordt geluid. Dat door bevestigde afkeuring het klokje buiten werking zal worden gesteld.

Hij vraagt het gemeentebestuur dit klokje op een andere plaats te willen opstellen. (21)

Of dit inderdaad heeft plaats gevonden is schrijver niet bekend. De "Rooms Katholieken" kregen in 1884/85 hun eigen kerk en nadien hun eigen begraafplaats. De "Stompe Toren"-het restant van een kerk die eerst voor de R.K. eredienst en daarna voor de Hervormde diensten was gebezigd- bleef na 1903 toch staan.

Hoog stond de eenzame ruïne op de heuvel aan de Rijzende Weg, uitkijkend over polder en Schelde. Een monument met geschiedenis en een herinnering aan een ver en roerig verleden.

"De Stompe Toren" was een begrip.

In oktober 1944 was W.O. II bij de slag om de Kreekrakdam de scherp-rechter, die de toren ten onder deed gaan.

Na 41 jaar kan men nog mijmeren over de teloorgang van de "Toren".
 De "Kerkperikelen te Woensdrecht" zijn, wat de beide overtuigingen
 betreft, gelukkig verleden tijd.
 Of men uit de zorgen is? Waarschijnlijk niet. Men praktiseert minder
 en de inkomsten der kerken dalen.
 Het is te hopen dat dit moge veranderen, dan is dit hedendaags
 "perikel" ook opgelost.

Hoogerheide

20 december 1985

Fons Pijnen.

Noten:

1. Parochiën in het Bisdom Breda. G.C.A. Juten, Woensdrecht, deel II, pag. 136 - 148.
2. Tijding 1979 - 3, blz. 50 t/m 54.
3. Archief Vrederechter BoZ. Inv. no 41. copie uit archief Schaersbergen.
4. Zie noot no 1, pag 142.
5. Map "Kerkelijke Zaken" oud-archief Gem. Woensdrecht, ongenummerd.
6. Ibidem.
7. Ibidem.
8. Ibidem.
9. Ibidem, ongetekend.
10. Zie noot 5.
11. Zie noot 9.
12. Zie noot 5.
13. Ibidem.
14. Ibidem.
15. Ibidem.
16. Ibidem.
17. Ibidem.
18. Ibidem.
19. Ibidem.
20. Artikel "De Stompe Toren vanWoensdrecht" door René Jacobs, Tijding 1979-3, blz. 5 t/m 8.
21. Zie noot 5.

Aanvulling op 't versje "Zeg, wittet nog"

uit Tijding 1985 - 3.

Van Mevrouw A. de Wit uit Ossendrecht ontving ik het volgende commentaar over de schrijver en personages van bovengenoemd rijm.

't Zijn herinneringen aan Steenbergens anno 1900.

De schrijver is vermoedelijk G. Baselier.

Genoemde Pieter-Jan was de koetsier van deken De Wit, waar Kaatje huishoudster was. Met haar smoezelige voorschoot veegde ze voor de bezoeker een stoel schoon!

't Slingerbos bestaat waarschijnlijk nog.

De beukeboom had indertijd al een flinke omvang en was "versierd" met heel wat ingekerfde letters. (Is dat soms dezelfde beuk die er nu van ouderdom zo afgetakeld bij staat, maar die men nog niet missen kan?)

Alle genoemde mensen zijn reeds lang ter ziele.

Pieter Jan, Kees Bovee, Kaatje en ook Kees Militair, die eens riep: "Eens militair, altijd militair!"

't Slingerbos, Steenhuizen en Wandelbos zijn nog niet helemaal verdwenen.

Met dank aan Mevrouw De Wit.

Ossendrecht, maart 1986

A. Hugens-Verbrugge.

INFO-WERKGROEPEN

Contactadressen van de werkgroepen van de Heemkundekring "Het Zuidkwartier" per 1 augustus 1986.

1. Heemschut. Dhr. L. Timmermans, Duinstraat 36,
4631 KV Hoogerheide, Tel. 01646 - 2546
2. Toponomie. Dhr. C.J. van Opdorp, Prins Clausstraat 3
4631 LZ Hoogerheide, Tel. 01646 - 3830
3. 't Kwartier. Dhr. C. Flipsen, Rijzendeweg 48
4634 TZ Woensdrecht, Tel. 01646 - 2389
4. Distributie. Mej. M. Bastiaanse, Tulpstraat 11,
4645 CS Putte, Tel. 01645 - 2794
5. Archeologie. Dhr. A. Buys, Bossestraat 11
4634 RG Woensdrecht, Tel. 01646 - 2201
6. Oude Handwerktechnieken.
Mevr. E.G. Suykerbuyk - van Agtmaal, Raadhuis-
straat 114, 4631 NJ Hoogerheide, Tel. 01646-2536
7. De Zanggroep. Mevr. M.J. Pijnen-Verresen, Mgr. Poelsstr. 43
4631 CA Hoogerheide, Tel. 01646 - 2895
8. Redactieraad. Dhr. A. Pijnen, Mgr. Poelsstraat 43,
4631 CA Hoogerheide, Tel. 01646 - 2895
Copie inleveren bij: Dhr. L. Timmermans, Duin-
straat 36, 4631 KV Hoogerheide, Tel. 01646-2546
9. Documentatie. Dhr. A. van Pul, Duinstraat 40,
4631 KV Hoogerheide, Tel. 01646 - 3423
10. Oude dialecten, gezegden, spreuken, etc.
Dhr. W. Groffen, Antwerpsestraatweg 129,
4631 RA Hoogerheide, Tel. 01646 - 2441
11. Evenementen. Vacant.
12. Heemtuin. Mevr. J. Bruyns - Soffers, Duinstraat 54a,
4631 KV Hoogerheide, Tel. 01646 - 3264

Het bestuur verwelkomt suggesties van onze leden voor eventuele andere werkgroepen.

Op de voorplaat een fragment van de
kaart van Jacop van Deventer,
cartograaf 1512 - 1575, gecopieerd
met toestemming van de uitgever,
M. Nijhoff te 's Gravenhage.